

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK

TÖRTÉNETI
ÉS
IRODALOMTÖRTÉNETI
KIÁLLITÁSA

BUDAPEST

1902

A Széchényi orsz. könyvtár kiállításának nem az a célja, hogy a könyvtár összes ritkaságait, minden nagybecsű darabját bemutassa. Erre nincs helyünk s a végtelen hosszú sorozat megtekintésébe beléfáradna a szemlélő. Célunk csak az, hogy tárgyak és természetük szerint csoportosított szemelvényekkel fogalmat adjunk a könyvtár gazdagságáról, anyagának változatos voltáról és arról, hogy a magyar szellem irodalmi termékeiből és a magyar történelem kútforrásszerű emlékeiből mily értékes darabokat őrzünk könyvtárunkban. A nemzet áldozatkészsége, a törvényhozás és a kormány gondoskodása juttatott e gazdagságra.

Képviselve van e sorozatban, legrégibb összefüggő nyelvemlékünkől három nagy költőnkig, irodalmunk minden korszaka. Sok elsőrangú darab van közszemlére téve a Magyarországon megjelent első nyomtatott könyvtől

az újabb kori irodalmi ereklýéig. Történeti emlékeinkbõl a XII. század elejétõl kezdve az 1848/49. évi szabadságharcz idejéig tanulságos okiratokat láthat az érdeklõdõ.

Kiállításunkban kiváló figyelemmel voltunk a legutóbb lefolyt két évtized szerzeményeire, melyek részben még szakférfiak elõtt is ismeretlenek. Régibb anyagunk társaságában ezeket nagyobb számban mutatjuk be.

Megjegyezzük még, hogy a könyvtár négy osztálya közül három, a nyomtatványok, a kéziratok és a levéltári anyag osztálya, a letéteményként kezelt családi levéltárakkal egyetemben, járult legtöbbel a sorozat gazdagításához; legkevesebbel a hírlapkönyvtár, melynek anyaga hasonló természetû kiállítások czéljaira kevésbé alkalmas.

Budapesten, 1902. nov. 26-án, a Széchényi orsz. könyvtár alapításának századik évfordulóján.

A Széchényi orsz. könyvtár.

I. SZEKRÉNY.

MAGYAR NYELVEMLÉKEK.

1—2. A Pray-codex.

A Pray-codex néven ismert misekönyv legrégebb összefüggő nyelvemlékünk, a *Halotti Beszédet* foglalja magában. E nyelvemlékünk 1200—1210 közötti időből való.

A Magyarországon készült codexet különösen becsessé teszi az, hogy benne festett képek is vannak. Ezek között egy Krisztusnak a keresztfáról való levételét ábrázolja.

A Pray-codexben egy rövid magyar krónika is van, a mely 1203-ig tartalmaz feljegyzéseket királyok uralkodásáról, nevezetes eseményekről stb. Ez az úgynevezett *pozsonyi kisebb krónika*.

Ez a codex a múzeumi könyvtár legnagyobb kincse, mely nevét első ismertetőjétől, Pray Györgytől (1770) kapta. A codexet a pozsonyi káptalan ajándékozta 1812-ben a M. Nemzeti Múzeumnak.

3. A Jordánszky-codex töredéke.

A Jordánszky-codex 1516—1519 közt készült és második nagyobb bibliafordításunkat tartalmazza. A codexnek túlnyomó nagy részét az esztergomi főszékesegyház könyvtárában őrzik. A múzeum tulajdonában csak 2 levélnyi töredék van.

A codex tulajdonosa 1820 táján Jordánszky Elek fölszentelt püspök volt, tőle vette nevét. A múzeumi töredéket egykori tulajdonosáról Jankovich-töredéknek is nevezik.

4. A Símor-codex.

Részletek assisi szent Ferencz életéből. Hártýára írott magyar nyelvemlék a XVI. század elejéről. A kézirat egykor Símor János bíboros-primás tulajdonában volt. A M. Nemzeti Múzeum az ő ajándékából bírja.

5. A Peer-codex.

Tartalmazza szent Eleknek és szent Pálnak legendáját; vannak benne imádságok és énekek is. A codexben hat kéz írása ismerhető föl. Túlnyomó részben a XVI. század első évtizedeiben írták. A kézirat a XVIII. század végén Peer Jakab kegyesrendi papé volt. Innét neve.

6. Szent Domonkos élete és csodatettei.

Írója Ráskai Lea nyulak-szigeti (a mai Margit-sziget) dominikánus apáca, kítől több nyelvemléket birunk. Ezt a kéziratot 1517-ben írta.

7. Szent Margit legendájának története.

Írta ugyanaz a Ráskai Lea 1510-ben, a ki az előbbi codexet. A Margit-legenda, mely egy magyar királyleánynak, IV. Béla király leányának életét és csodatetteit beszéli el, kor- és művelődéstörténeti szempontból legnevezetesebb emlékeink egyike. Teljesen egykorú, hihetőleg a nyulak-szigeti zár-dában készült kötése a XVI. század első felében dívott magyar kötések tipikus példája.

8. A Gömör-codex.

Több irótól való, vegyes tartalmú kézirat. Jobbára imádságokat tartalmaz. Egy nagy részét Katalin nevű apáca írta, a ki 1516-ban fogott a könyv írásához. A látható lapok szintén az ő kezeírását mutatják. A kéziratot Gömör Károly pesti gyógyszerész ajándékozta 1821-ben a M. N. Múzeumnak.

9. Az Érdy-codex.

A legterjedelmesebb régi magyar kéziratok egyike, melynek írója egy ismeretlen¹ karthauzi szerzetes, ki a kéziratot, melyen hihetőleg több éven át dolgozott, 1527-ben fejezte be. Egész évre szóló prédikációkat tartalmaz, ezenkívül az egyház 90 főbb szentjének legendái is benn vannak, köztük az összes magyar szenteké (Szent István, Szent László, Szent Imre, Szent Erzsébet stb.)

A nyelvi szempontból is nagybecsű kéziratot Stipsics Ferencz apátkanonok ajándékozta a Ma-

gyar Nemzeti Múzeumnak. Érdy Jánosról, ki azt legelőször ismertette, Toldy Ferencz nevezte el.

10. A Kazinczy-codex.

A kézirat három ferenczrendi szerzetes tollából ered. Az első, kitől a legnagyobb rész való, 1526-ban, a második 1527-ben, a harmadik 1541-ben irt. Prédikációkat, példákat és legendákat tartalmaz. A magyar széppróza történetére nézve ez a codex nagybecsű.

Felfedezője Vitkovits Mihály a XVIII. század végén, kitől azután Jankovich Miklós szerezte meg. Jankovich-gyűjteményével a M. Nemzeti Múzeumba került.

Toldy Kazinczy Ferencz emlékére Kazinczy-codexnek nevezte el.

11. Szabács viadala.

Ezen két levélből álló töredék eredeti históriás énekeink közül a legrégibb. Mátyás királynak 1476-ban Szabácsnál szerzett diadalát énekli meg. Valószínűleg az ostrom évében írta ismeretlen szerzője. A töredéket a Csicsery-család levéltárában fedezték föl; a M. Nemzeti Múzeumba ajándék útján került.

12. Geszthy László éneke.

Egy 1525. évből származó eredeti magyar históriás ének töredéke. A költeményből, melyet

az utolsó versszak szerint Geszthy László irt,
mindössze 6 versszak maradt ránk.

13. Köszöntő vers.

Paksy Lajos és Enyinghi Török Imre Kállay
Jánoshoz irt latin levelének két sornyi magyar
záradéka 1485-ből. (A Kállay-család levéltárából.)

14. Vér András záloglevele.

Magyar nyelven írott bevallás 1504-ből, a mely-
ben Vér András több birtokot zálogba ad.
Írása a Vér András-féle 1493-ból származó me-
nedéklevelével azonos. Ennek eredetije a M. Tud.
Akadémia könyvtárában van.

15. Kasznai Borbála, özv. Károlyi Mátyásné
magyarnyelvű elismervénye.

Arról szól, hogy Drágffy János Nagy-Károlyban
az őt illető özvegyi részt neki kiadta. A XVI.
század elejéről.

Érdekes, hogy az oklevelet nem a kiállító, hanem
Drágffy János írta s ő is látta el aláírásával.

16. Keserű Mihály boszniai püspök és húga
Krisztina békelevele 1523-ból.

Az oklevélnek csupán bevezető ~~sorai~~ vannak
latin nyelven, a püspök és Krisztina asszony
nyilatkozatai magyarul vannak írva. Az érdekes
íratot Verböczi István mint királyi helytartó ~~írt~~
ki s írta alá.

II. SZEKRÉNY.

MAGYARORSZÁGI KÖZÉP- KORI EGYHÁZI KÖNYVEK.

17. Magyarországi misekönyv a XIV. századból.

Ívrétű hártyakézirat egyszerű kezdőbetűkkel s két gyarlón festett képpel. Sem az írás, sem a képek nem vallanak gyakorlott könyvmásolóra; valószínű, hogy a kéziratot valamely falusi pap saját temploma számára készítette. 77

18. Misekönyv a XIV. századból.

Negyedrétű hártyakézirat olasz jellegű irással. Készült Nagy Lajos király idejében a magyar tengervidek valamely kolostorában. Naptárában a magyar szentek szokott helyükön találhatók. A 191-ik levélen van a magyar királyért mondanó mise, a kézirat végén pedig néhány áldás ó-horvát nyelven.

19. Magyarországi misekönyv a XIV. század első feléből.

Naptárában s a misék között a magyar szentek szokott helyükön említetnek. Aranyozott kezdőbetűkkel s lapnagyságú kánon-képpel, a mely minden hibái mellett is, mint a természetességre törekvő iskola egyik jobb terméke, figyelmet érdemel.

20. Magyarországi misekönyv a XIV. századból.

Lombdiszes kezdőbetűkkel és lapnagyságú miníált kánon-képpel. Egy bejegyzés szerint 1473-ban a pozsonyi káptalan, a melynek tulajdonát képezte, két forintért újra beköttette.

21. Biblia a XIV. századból.

Szépen írt s gazdagon miníált hártya-kézirat. A kezdőbetűk, melyek közt a nyitott lapon látható hatalmas J a legnagyobb, majdnem mind finoman festett apró képeket foglalnak be s elsőrendű művész munkái. A codexet Pozsonyi Miklós ajándékozta a gemniki zárdának 1399-ben.

22. Biblia a XIV. századból.

Több meg nem nevezett másoló írása. A végén levő mutatótáblát Ganois Venczel pozsonyi kanonok készítette, a kinek hagyatékából a codexet a XIV. század végén a pozsonyi Sz.-Márton egyház kapta meg. Figyelmet érdemelnek a kézirat egészen festett kezdőbetűi.

23. Misekönyv a XV. század elejéről.

Valamely magyarországi egyház számára irt hártya-codex, diszesen kifestve. A kötet főekessége a nagy kánonkép ugyan hiányzik, azonban a még meglevő, közel tenyérnyi nagyságú kezdőbetűk tanúságot tesznek arról, hogy a magyarországi gót izlésű könyvfestésnek kiváló termékét birjuk e kéziratban. A nyitott lapon látható kánonkezdő T betű, Krisztust és a tanítványokat a getsemáni kertben ábrázolja.

24. Esztergomi misekönyv a XV. századból.

Rakott arannyal, ékes festett kezdőbetűkkel diszitett hártya-kézirat a XV. század második feléből. Nagy kánonképe ki van metszve. Kezdőbetűi valamely jobb magyar könyvfestő készítményei. Rajtuk a szétágazó lombdiszitmények még egészen gót izlésűek, míg az alakok természetességre törekvő ábrázolása már a renaissance befolyását mutatja. A könyv egy bejegyzés szerint Mihály milkói püspöké volt, kinek hagyományaként 1501-ben az esztergomi egyház sz. Fábían és Sebestyén oltárára szállott.

25. Misekönyv a XV. századból.

A pozsonyi egyház számára készült diszes kéziratot néhány, fél lapot elfoglaló kezdőbetű díszíti. A legjellemzőbb a misekönyv élén álló nagy A betű, a mely Dávid királyt ábrázolja.

III. SZEKRÉNY.

MAGYAR ÉRDEKŰ CODEXEK.

26. Szent István király legendája Hartvik püspöktől.

Negyedrétű hártya-kézirat a XII. század végéről. Szent István király legendájának legrégibb, kétségtelenül Magyarországon készült kézírata. A becses codexet a Magyar Nemzeti Múzeum Frankfurt városa ajándékából bírja s azt József nádor 1814-ben személyesen hozta el a múzeumba.

27. Magyarország története 1479-ig. (Dubniczi krónika).

Ívrétű papirosra írt kézirat, a melyet 1479—80-ban hihetőleg Váradon írtak. A munka régibb, ismert krónikákból, első sorban a képes, azután a budai krónikából van szerkesztve; azonban

vannak benne olyan részletek is, a melyek más krónikáinkban nem fordulnak elő.

A kéziratban képek számára üres helyek vannak hagyva, a melyek kettő kivételével betöltetlenül maradtak. Kötése magyaros ízlésű, ritka példánya a XV. században csupán hazánkban található festett bőrkötéseknek.

Nevét a trencsénmegyei Dubniczról vette, honnét a gr. Illésházyak könyvtárával került a múzeumba.

28. Ranzanus Péter, Magyarország története.

Negyedrétű hártya-kézirat két fényes diszlappal és számos festett és aranyos kezdőbetűvel. A codexet a szerző Mátyás királynak akarta felajánlani, azonban a királynak közbejött halála miatt nem nyújthatta át. Halála után rokona, János domonkos szerzetes értékesíteni akarván a kéziratot, azt díszesen írt és festett ajánló levéllel látta el és Bakócz Tamásnak, Magyarország primásának ajándékozta.

A kézirat Ranzanus-codexének diszlapjainál van kinyitva.

A második oldal képe Mátyást és Beatrixot trónon ülve ábrázolja, előttük főpapi öltözetű férfiú, hihetőleg maga Ranzanus szicíliai püspök áll, kezében könyvet tartva, a melyet átnyújtani készül. A lap alján Mátyás és Beatrix címere volt, a melyre később II. Ulászló és Bakócz primás címerét festették.

A kézirat a XVII. században Thurzó György nádor tulajdonában volt.

29. Magyarországi szent Erzsébet és szent Katalin élete a XIII. századból.

Kis nyolczadrétű hártya-kézirat, a mely szent Erzsébetnek rövidebb, szent Katalinnak pedig terjedelmesebb legendáját tartalmazza. Az írás jellege és némely bejegyzések arra mutatnak, hogy a kézirat magyar eredetű.

30. Rituale ordinis sancti Pauli primi eremitae a XV. század elejéről.

Valamely magyarországi pálos kolostorban készült, egyszerű papirkézirat, a mely a halotti szertartáskönyvön kívül a pálosok rendjének szabályait is tartalmazza. A régi tradíció szerint a szentilonai (zalamegyei) pálos klostrom leomlott falai közül került elő, a hol egy, állítólag befalazott szerzetes csontvázának kezei között volt. A Literati Nemes Sámuel kezétől származó látható rajz az elfalazott szerzetest mutatja, kezében a könyvvél, úgy a hogy kiásták.

31. Magyarországi Miklós manualéja 1418-ból.

Tartalmát naptár, rövid misekönyv, a zsoltárok magyarázatai, továbbá egyházi és profán írókból vett rövidebb kivonatok képezik.

32. Nagylaki István breviáriuma a XV. századból.

Tizenhatodréti, aranyozott kezdőbetűkkel és lapszéli díszítményekkel ékes kézirat.

Készíttette Nagylaki István székesfehérvári és
bácsi kanonok 1486 körül.

33. Jézus Krisztus tunikája átvitelének története a XV. századból.

A XV. század végéről való kis kézirat az egy ideig Budán is volt tunikának történetét és azon csodákat mondja el, a melyek a Magyarországon ereklyeként tisztelt Jézus-tunikával kapcsolatosak. Ezt az inget egyik ujjá híjján Kölnbe vitték s az ottani fehér apáczáknál őrizték. A kézirat végén az ing rajza látható.

34. Budai Mihály agendája a XIV. századból.

Negyedrétű hártya-kézirat, a melynek zárószavai szerint szerkesztője Budai Mihály szerzetes, Benedek erdélyi püspök társa volt.

35. Magyarországi Mihály tizenhárom szent beszéde a XV. századból.

A XV. század híres szónokának, Magyarországi Mihálynak szent beszédeit magában foglaló papírkézirat angol eredetű. Végén néhány beszédnek angolnyelvű kivonata olvasható.

36. Cicero Quaestiones cz. művét tartalmazó codex a XV. századból.

Olasz ízlésű, kis negyedréti hártya-kézirat díszes kezdőlappal és festett kezdőbetűkkel. A címlap

keretének alsó részén levő Báthori-czimer arra mutat, hogy a kézirat a tudományosságáról híres Báthori Miklós váci püspök (1475—1506) tulajdonában volt.

37. Janus Pannonius versei a XV. századból.

Negyedrétű hártya-kézirat díszesen festett czimlappal. Tartalmazza Czezmicei Jánosnak, írói nevén Janus Pannoniusnak, a XV. század nagy költőjének verseit és Guarinusnak Janus Pannonius nevelőjének tanítványához írott néhány levelét.

38. Cicero De oratore cz. művét tartalmazó codex a XV. századból.

Olaszországi eredetű díszes hártya-kézirat, a mely előbb Vitéz János tulajdonában volt, ennek halála után pedig Bakócz Tamás primás könyvtárába került, a ki a czimlapról az előbbi tulajdonos czimerét kivakartatta s fölé a sajátját festette. Egykorú bronzveretes kötésben.

39. Salustius könyve a Catilina-féle háborúról. (De bello Catilinario.)

Hártya-kézirat a XV. századból. Olasz ízlésű, csinosan írt és festett codex, a melyet a czimlapjára festett czimer nyomán a legújabb időkig

a Korvinából valónak tartottak. Ámde a czimer festésének újabb jellege s az egykori tulajdonosok nevei kétségtelenné teszik, hogy a kézirat a hamisított Korvin-codexek csoportjába tartozik.

40. Suetonius De vita et moribus duodecim caesarum cz. munkájának codexe a XV. századból.

Olasz modorban díszített hártya-kézirat, a melynek czimlapjáról az egykor ráfestett czimer le van vakarva. Állítólag Vitéz János könyvtárából való. Erre látszik mutatni egy a kézirat végére irt J betű.

41. IV. Kelemen pápa leveleinek iktatókönyve a XIV. századból.

IV. Kelemen pápa 1265—1268 közötti bulláinak a pápai iktatókönyvekből vett XIV. századi másolata. A kötet több magyar érdekű darabot tartalmaz; a kinyitott lapon egy IV. Bélához intézett levél olvasható.

42. II. Lajos király udvari számadáskönyve 1525-ből.

Egy kötete a három darab kivételével megsemmisült középkori királyi kincstárnoki számadáskönyveknek, a mely a királyi udvar kiadásainak

jegyzékét 1525 januártól júliusig tartalmazza. A kinyitott lapon a Jajczára a török ellen rendelt királyi huszárok névsora és fizetési lajstroma olvasható.

43. Oklevél-szöveggyűjtemény II. Ulászló korából.

Tartalmát Ulászló király törvényei és oklevelei képezik. Egykorú papirkézirat ívrétben.

IV. SZEKRÉNY.

IDEGEN ÉRDEKŰ CODEXEK.

44. Kötés a XIV. századból.

Természetes színű, szarvasbőrrel bevont erős deszkatáblák, bronz védő gombokkal és áthajtós kapcsolókkal. A kötés egy, 1385-ben készült papírkézirat takarójául szolgál.

45. Kötés a XV. századból.

Díszesen préselt barna borjúbőr-kötés, védő gombokkal és áthajtós kapcsolókkal. Az első táblára ragasztott hártán olvasható cím mutatja, hogy a könyv egykor lapjára fektetve valamely támlányon őriztetett. Tartalmát egy, híhetőleg Alsó-Ausztriában írt, a XV. század első feléből való papírkézirat képezi.

46. Kötés a XV. századból.

Egy 1456-ban írt biblia vaknyomással és bronzve-retekkel díszített kötése. Készítési helye ismeretlen.

47. Kötés a XV. századból.

Izlésesen díszített bronzveretes bőrkötés, a melynek tetszetős mintája egyetlen bélyeggel van nyomva. A szokástól eltérő alakú bronzveretek jó izlésről tesznek tanúságot. A kötet tartalma: Montegnana orvosi munkájának 1472—73-ban készült másolata.

48. Kötés a XV. századból.

Arany pontokkal és vaknyomású arabeszkekkel díszített olaszországi kötés. Tartalmát Caesar De bello gallico című művének díszes hártya kézírata képezi. E könyv régibb tradíció szerint a Korvinából származott, azonban a címlapján levő czimer (bár mutat némi hasonlóságot Magyar- és Csehország czimerével) e feltevésnek ellentmond.

49. Szent Pál levelei a X. századból.

Ívrétű hártyakézirat, a mely még longobard jeleget mutató írásáról ítélve Felső-Olaszországban készülhetett. A tábla belsejébe egy e könyvnél több mint négy századdal újabb, késő bizánczi izlésű kép van beragasztva.

50. A négy evangélium görög nyelven a IX—X. századból.

Díszes kiállítású hártyakézirat folyóírással. A fejezetkezdő díszeken s az aranyos inicziálékon

kivül négy lapnagyságú, aranyalapra festett kép díszíti: a négy evangélista arcsképe. Állítólag a Korvinából származik, a honnan a XVI. század folyamán bizonyos Stáinach János Jakabhoz, a következőben a híres Carpzoviushoz, ennek könyvtárából pedig 1804-ben 140 aranyért Jankovich Miklóshoz jutott.

51. Apollonius király története a X. századból.
A három és fél levélre terjedő töredék, melyet 973 körül irtak a werdeni apátságban, Apolloniusról szóló latin regénynek egy részét foglalja magában, és több érdekes tollrajzzal van illusztrálva.
52. Szent Ágoston rendjének regulái a X. századból.
Felső-olaszországi eredetű hártyakézirat, festett kezdőbetűkkel. Tartalmát szent Ágoston regulái, passio és szerzetesi imák képezik.
53. Paulus Diaconus, *Historia Longobardorum* című munkája a XII. századból.
Negyedréti hártyakézirat, könnyedén színezett tollrajzú kezdőbetűkkel. E nagyfontosságú történelmi kútfőt magában foglaló kézirat régiségénél fogva igen értékes.
54. Prágai misekönyv a XIV. századból.
Ívrétű hártyakézirat néhány festett kezdőbetűvel és lapnagyságú kánonképpel, a mely koczkázott

alapon a keresztre feszített Üdvözítőt, mellette Máriával és Jánossal ábrázolja. Az élénk töretlen színekkel festett kép magán viseli a cseh festőiskola jellegét.

55. Imakönyv a XIV. századból.

Franciaországban készült hártvakézirat számos lapnagyságú képpel, aranyos lapszéli díszítmenyekkel és kezdőbetűkkel.

56. Imakönyvtöredék a XIV. század végéről.

Egy Franciaországban készült nagyfényű imakönyv 22 levélnyi töredéke. Minden lapon festett virágos kerettel, első oldalán pedig a hárfázó Dávid király képével. E töredék több mint száz éves hagyomány szerint a székesfehérvári keresztetek konventjének zsoltárkönyvéből ered.

57. Imakönyv a XIV. századból.

Rendkívül gazdagon miniatúrált flamand kézirat a XIV. század második feléből, sok apró jelenetes kezdőbetűvel.

58. Szent Ágoston rendü szertartáskönyv a XV. századból.

Számos festett kezdőbetűvel és szövegképpel. A kézirat a cseh festőiskola legkiválóbb termékei közé tartozik. A kinyitott lapok egyikén szt.

Dorottya, a másikon pedig a hamvazást végző pap van ábrázolva.

59. Ciszterczita misekönyv a XV. századból.

Nagypompájú kézirat, válogatott finom hártýára írva, számos alakos kezdőbetűvel. Olasz készítmény a XV. század első feléből. A sienai iskola modorában festett képei a kor jobb termékei közé tartoznak.

60. Úti misekönyv a XV. századból.

Hártýakézirat német ízlésű miníált képekkel. Egykori tulajdonosa, kinek czimere a könyv első levelét díszíti, gróf Wertheim Erasmus volt. A kézirat tok-alakú kötésben van, a mely összecsukva teljesen védi a könyvet.

61. Imakönyv a XIV. századból.

Latin imakönyv francia naptárral, 11 lapnagyságú miniatűrrel. Készült Franciaországban a XIV. század végén.

62. Imakönyv a XV. századból.

Rendkívül gazdagon miníált flamand kézirat számos lapnagyságú képpel. Az összes lapok szélei apró képecskékkel vannak díszítve, a melyek közt humoros ábrázolások sem ritkák.

Utolsó oldalán régiesnek látszó bejegyzés Mátyás király tulajdonául jelöli meg a díszes könyvecskét.

63. Imakönyv a XV. századból.

Hat lapnagyságú miniált képpel s számtalan aranyos kezdőbetűvel. A képek a kora XV. századi francia miniatűr-iskola legszebb alkotásai közé tartoznak.

64. Curtius Rufus, De gestis Alexandri Magni című műve a XV. századból.

Hófehér hártýára nagy gonddal írt, aranyos kezdőbetűkkel ékes hártýa-codex, a melyet ismeretlen másolója Milánóban 1444-ben fejezett be. Az első lapnak szokatlan motivumokból szerkesztett keretén valószínűleg képzeleti czimer és JO(hannes) M(ediolanensis) monogramm látható. A kézirat egykorú kötése a Sforza-ház czimerével van díszítve.

65. Paulus Aemylius dicsérő beszéde XII. Lajos francia királyhoz 1509-ből.

Codexünk a munka azon példánya, melyet a szerző az uralkodónak felajánlott. Művésziesen festett s a francia királyi ház czimerével díszített címlappal.

A kézirat a XIX. század elején Kazinczy Ferencz birtokában volt.

V. SZEKRÉNY.

NYOMATOK.

KELETI KÉZIRATOK.

66. Érczmetszet a XV. századból.

Szent Erazmus kinoztatását ábrázolja s hihetőleg valamely olaszországi karthauzi klostromban készült.

67. Tésztanyomat a XV. századból.

Egy 1465-ben bevégzett kézirat táblájára alkalmazva; főpapi díszbe öltözött szent Jeromost ábrázolja.

68. Szent Antal megkisértése.

Fametszet a XV. századból, egy szent atyák irataiból összeszedett kivonatokat tartalmazó kéziratban, a melyben néhány korai rézmetszet is

van. A kézirat 1462 és 1470 között íratott s ez időben Radauer Lénárt augsburgi polgár tulajdonát képezte.

69. Mardekhái könyve a XIV. századból.

Ívrétű hártvakézirat rashí írással írva és gazdagon minálva. A kéziratot ismeretlen másoló Jizráël ben Ahron számára írta s 1317-ben végezte be. A codex a héber munkának legteljesebb és legjobb szövegét őrizte meg.

70. Biblia amhar nyelven a XV. századból.

Nagy negyedrétű finom hártvára gondos egyenletes írással írt kézirat, a mely 1868-ig a magdai (Abisszinia) főtemplomban őriztetett.

71. Mir Alí Sir, melléknéven Nevâjî török költő munkái csagatáj nyelven.

Diszesen írt és kifestett kézirat a XIX. század elejéről. 1877-ben Szulejmán sheikh ajándékából jutott a M. N. Múzeum tulajdonába.

VI. SZEKRÉNY.

ÖSNYOMTATVÁNYOK.

72. Cícero, De oratore.

E becses ösnyomtatvány az olaszországi könyvnyomtatás egyik igen korai terméke s a M. N. Múzeum legrégibb, 1465. év körül nyomtatott könyve. Kiváló szépségű példány, egykorúan festett aranyos kezdőbetűkkel.

73. Galeotti Marzio Liber de homine cz. könyve.

Hely és év nélkül, de valószínűleg Rómában nyomtatott korai ösnyomtatvány, a melyet ránk magyarokra kiváló érdekűvé tesz az, hogy Vitéz Jánosnak van ajánlva.

74. Dante, Divina comedia.

Nyomatott Jesiben 1472-ben Federigo de Conti da Verona sajtóján. A legritkább Dante-kiadások

egyike, a melynek ez idő szerint csak három példánya ismert. Példányunk első lapját festett kezdőbetű s egy már elmosódott czímer díszíti.

75. Albertus de Padua, Expositio evangeliorum. 1476.

Nyomatott Velenczében Rothweili Ádám és Brassai András (Andreas Septemcastrensis de Corona) sajtóján. E magyar származású, de külföldön működő könyvnyomdásznak csupán két kiadványa ismeretes.

76. V. Kelemen pápa Constitutióinak 1471. évi kiadása.

Nyomtatta Mainzban Schöffler Péter, kinek vörös betűs zárószava és czímere a nyitott lapon látható. Hátyára nyomtatott példány.

77. Biblia cseh nyelven. Prága 1488.

E rendkívül ritka ősnyomtatványnak különös érdekét kölcsönöznék a benne levő fametszetek, a melyek példányunkban egykorúanki vannak színezve.

78. Concilium zu Costencz. Augsburg, Sorg Antalnál 1483.

A konstanczi zsinat történetének e leírását ránk magyarokra nézve különösen a zsinaton résztvett hazánkfiainak fametszetben közölt czímerei teszik

érdekessé. A rendkívül gazdagon illusztrált munka kinyitott lapjain jobbról Zsigmond királyt látjuk, a mint egy magyar követségtől ajándékokat fogad el, balról ugyanő hűbéreket osztogatva ábrázoltatik.

79. Jacobus de Voragine, *Legende Sanctorum*. Nürnberg, 1488.

A szentek életének ezen, Koberger Antalnál megjelent kiadását nagyszámú művészi fametszet díszíti.

80. Bergamói Fülöp, *Opus de claris selectisque mulieribus*. Ferrara, 1497.

A tudós ferrarai tanár e munkáját, a mely a legnevezetesebb nőknek, köztük Beatrix magyar királynénak életrajzát tartalmazza, Mátyás özvegyének ajánlotta. A könyv száznál több fametszetű arczképpel van díszítve. Czimlapjának hátát lapnagyságú kép foglalja el, mely Beatrix királynét trónon ülve ábrázolja, a mint Bergamói Fülöptől a neki ajánlott munkát átveszi.

81. Pfinzing Menyhért, *Theuerdank*. Nürnberg, 1517.

A XVI. századi nyomdászat kiváló emlékének, a melyhez a képeket Hans Schäuuffelin rajzolta s Jobst von Necker metszette, rendkívül ritka hártypéldánya, színezett fametszetekkel.

82. Magyarországi misekönyv. (Missale Ultramontanorum.)

Nyomatott Veronában 1480-ban. A legelső misekönyv, a melyet Magyarország számára nyomtattak. A kötetet a kánon elé helyezett pompás fametszet díszíti; a kezdőbetűk helye üresen van hagyva.

83. A pécsi egyházmegye számára készült misekönyv.

Nyomatott 1499-ben Velenczében Paep János budai könyvkereskedő költségén. Hártypéldány, kéziratok módjára rendkívül díszesen, kifestve.

84. Esztergomi misekönyv.

Nyomtatta Speieri János Velenczében 1498-ban Paep János budai könyvkereskedő számára. Fényesen kifestett hártypéldány Váradí Péter kalocsaí érsek címerével.

85. Esztergomi misekönyv 1486-ból.

Nyomtatta Mihály milkói püspök és esztergomi érseki helyettes rendeletére a nagyhírű velencei nyomdász Ratdolt Erhard.

VII. SZEKRÉNY.

MAGYARORSZÁGI KÖTÉSEK. MAGYAR VONATKOZÁSÚ RÉGI KÖNYVEK.

86. Magyarországi kötés a XV. század végéről.

Az erős deszka-táblákat egykor préselt barna bőr borította. A durva, de erős veretek mutatják, hogy a könyv mindennapi használatra volt szánva. A kötés az 1480-ban Magyarország számára nyomtatott Missale Ultramontanorum-nak szolgál borítékul.

Lánczos kötés a XVI. század elejéről.

Benne Temesvári Pelbárt szentbeszédeinek 1506. évi strassburgi kiadása van. A közhasználatra szánt könyv vassodronyból készült lánczával valamely templom padjához volt erősítve.

88. Diszes bőrkötés a XV. századból.

Deszkatáblák, barna borjúbőrrel fedve, gót ízlésű vaknyomással díszítve. A táblákra vert és vésőzött igen csinos veretek vannak alkalmazva. A kötés gyaníthatólag Felső-Magyarországon készült. A kötésben az esztergomi misekönyv 1484-ik évi kiadása van.

89. Kötés a XV. századból.

Vaknyomással díszített táblákkal és csínosan vert bronz kapcsokkal. A kötet tartalmát a XV. század derekáról való magyarországi latin kézirat képezi.

90. Kötés a XV. század végéről.

A barna borjúbőrrel fedett vékony deszkatáblák Korvin-codexek kötéseire emlékeztető módon, bepréscelt arabeszkekkel vannak díszítve. A kötésnek rendkívüli érdeket kölcsönöz, hogy díszítményei egykor vörös, kék és fehér színnel ki voltak festve. Ilyenmő XV. századi kötések eddig csak Magyarországon fordultak elő. A kötés a Fasciculus temporum 1488-iki kiadását fedi.

91. Magyar ízlésű kötés a XV. század végéről.

A kötés egykor aranynyomással volt borítva, a minek ma már csak nyomaí látszanak. Egyszerű bronz veretekkel és kapcsokkal. Tartalma az

1495-ben Velenczében nyomtatott esztergomi mise-könyv. A könyvet már mai kötésében 1497-ben Buda várában vásárolta 3 forintért Rosarius Máté pozsonyi kanonok.

92. Préselt bőrkötés a XV. századból.

A különben egyszerű kötést izléses bronz veretei teszik figyelemreméltóvá. A kötésben az esztergomi breviariumnak eddigi csak egyetlen egy példányban ismert 1480-iki kiadása van.

93. Lánczos kötés a XVI. század elejéről.

Deszkatáblák, a melyeknek csupán két ujjnyi szélét fedí a könyv hátát borító bőr. A hátsó tábla alsó szélére vas sodronyból készült láncz van erősítve, a melynél fogva a közhasználatra szánt könyvecske valamely templom padjához volt lánczolva. A könyv az esztergomi egyházi rendszabás 1509-ik évi velencei kiadása, a melyet Pap (Paep) János budai könyvárus adott ki.

94. Mathiae regis Hungariae decretum anni 1486. Lipcse, 1488.

Mátyás király 1486-ik évi törvénykönyvének 1488-ik évi lipcsei kiadása. A nagybecsű nyomtatványnak második (nem teljes) ismert példánya. Ez az első magyarországi törvény, mely nyomtatásban megjelent.

95. Constitutiones incliti regni Ungariae de anno 1486. Hely és év nélkül (1488—90).

Mátyás 1486. évi törvénykönyvének második javított kiadása, a mely az előszó szerint Mohorai Wydffy Ambrus nógrádi alispán költségén látott napvilágot. A címlap fametszete Mátyás királyt ábrázolja, a mint két jogtudós bemutatja neki a törvénykönyvet.

96. Capitula concordiae inter Fridericum imperatorem et Mathiam regem Hungariae. Hely és év nélkül.

A Mátyás király és III. Frigyes császár között 1463-ban a magyar trónöröklés felől kötött egyesség okiratainak a XV. század végén (Mátyás halála után) készült kiadása. A kiállított példánynak rendkívüli érdeket kölcsönöz azon körülmény, hogy az bekötetlen és megvágatlan állapotban maradt korunkra.

Ez a legelső, hazánkat illető államszerződés, mely nyomtatásban megjelent.

97. Capitel der Bericht oder Vertrags zwischen Friderichen römischen Kaiser und löblicher Gedächtnuss Mathias König zu Hungern.

Az előbbi számnak ugyanakkor nyomtatott német kiadása.

98. Concordia inter Fridericum tercium Romanorum Imperatorem et Maximilianum Romanorum et Hungariae regem ex una, et Wladislaum Hungariae et Bohemiae regem ex altera Posonii conclusa. Hely és év nélkül.

A Frigyes német császár és Miksa német király és magyar trónkövetelő, valamint II. Ulászló király közti 1491-iki egyesség okirata egykorú kiadásban.

99. Tripartitum opus iuris consuetudinarii regni Hungariae per Stephanum de Werbewcz. Bécs, 1517.

Verböczi István Hármaskönyvének első becses kiadása.

100. Ladislaí Vetésii Oratio ad Summum Pontificem Sixtum IV. (Roma, 1475).

Mátyás király római követének ura nevében a pápához intézett üdvözlőbeszédje.

101. Janus Pannonius. Elegiarum aureum opusculum. Bécs, 1514.

Janus Pannonius elégiáinak ezen első kiadását Camers János rendezte sajtó alá. A könyv Verböczi Istvánnak van ajánlva; az ajánlást Camers Bécs városából keltezi.

102. Nicolaus de Mirabilibus. Disputatio facta in domo Laurentii Medicei. Firenze, 1489.
Az erdélyi születésű Csudai Miklós ezen kis bölcseleti munkája a legkiválóbb könyvészeti ritkaságok közé tartozik.

103. Cronica Hungarorum. Finita Bude Anno domini 1473 in vigilia penthecostes; per Andream Hess.

Az első hazai nyomtatvány, a melyet az Olaszországból Karai László budai prépost által behozott Hess András nyomdász Budán készített. A Budai Krónikának nevezett könyv mindössze hét példányban ismeretes.

104. Turóczi János, Chronica Hungarorum. Brunn, 1488.

Turóczi János magyar krónikájának első kiadása, a melyet a Filipecz János váradi és olmücsi püspök által felállított első brünni nyomdában készített Stahel Konrád. A krónikát magyar királyok fametszetű arczképei díszítik. A kiállított példány a kötésen levő czimer tanúsága szerint Savojai Eugén tulajdonát képezte.

105—107. Turóczi János, Chronica Hungarorum. Augsburg, 1488,

A Turóczi-krónika második kiadását Feger Tibold budai könyvárus költségén Ratdolt Erhard

augsburgi könyvnyomtató készítette. E kiadás, dacára hogy nyomtatása két hónapnál nem tartott tovább, még gazdagabban van képekkel díszítve, mint a brünni. A M. N. Múzeum könyvtára e kiadásból nem kevesebb mint hat példányt őriz: hármat a hártýára, hármat a papirosra nyomottak közül. Az elsőnek kiállított példány arannyal nyomott ajánlólevéllel van ellátva, s híhetőleg egy azon példányok közül, melyeket e kiadó Mátyás királynak s közvetlen környezetének nyújtott át. Képei rakott arannyal vannak díszítve és ki vannak festve. Ilyen példány csupán kettő ismeretes, mindkettő a könyvtár tulajdonában van. A második szintén hártýára van nyomtatva, de nincs kifestve, s ajánló levele sincs arannyal nyomtatva. A harmadik papírpéldány színezetlen fametszetekkel. Az elsőnek nyitott lapjain a krónika élén álló czimertábla és szent Lászlónak a kúnnal vívott párbaját ábrázoló kép látható. A második szent István, a harmadik pedig Mátyás király képénél van kinyitva.

108. *Breviarium secundum usum ecclesiae Strigoniensis.* Velencze, 1515.

Az esztergomi egyház szokása szerinti zsolozsmakönyv, a mely Kaym Orbán budai könyvkereskedő költségén jelent meg a nagyhirű Giunta Lukács nyomdájában. A díszes kötet néhány száz fametszetű képet tartalmaz.

109. *Missale secundum chorum ecclesiae Strigoniensis.* Velencze, 1503.

E misekönyvet Kaym Orbán budai könyvárus megrendelésére ismeretlen velencei nyomdász készítette. A címlapján levő betűjelvény a kiadó nevének kezdőbetűit ábrázolja.

110. *Missale secundum chorum ecclesiae Strigoniensis.* Velencze, 1518.

Kaym Orbán költségén Giunta Lukácsnál nyomtatott esztergomi misekönyv. Címlapján a Boldogságos Szűz képe alatt a kiadó neve és V K betűs jelvénye látható.

111. *Ordinarium Strigoniense.* Velencze, 1520.

Giunta Lukács által Kaym Orbán budai könyvárus részére nyomtatott ordinarius. A címlapon a kiadó betűjelvénye s egy Sz. Máriát ábrázoló kép van.

112. *Missale secundum chorum ecclesiae Strigoniensis.* Velencze, 1513.

Nagybányai Heckel István budai könyvárus kiadásában megjelent díszes misekönyv. Címlapját Szent István király képe díszíti, mely alatt a kiadó neve s jelvénye látható.

113. *Legendae sanctorum regni Hungariae.* Velencze, 1498.

A magyar szentek legendáinak ezen kiadását Paep János budai könyvkereskedő adta ki.

114. *Missale Strigoniense.* Velencze, 1511.

Paep János budai könyvárus megbízásából Velenczében Frankfordia Miklós által nyomtatott, igen díszes misekönyv. Czimlapját sz. Adalbert püspök képe díszíti, alatta a kiadó monogrammjával és nevével.

115. *Missale iuxta ritum sacri ordinis Eremitarum divi Pauli.* Velencze, 1537.

A magyar pálos-rend számára Velenczében, Giuntánál nyomtatott misekönyv. Martinuzzi György váradi püspök költségén jelent meg.

116. *Missale secundum chorum ecclesiae Strigoniensis.* Velencze, 1512.

Nagy fénynyel kiállított, gazdagon illusztrált misekönyv, melyet Kaym Orbán és Heckel István budai könyvárusok közös megrendelésére Liechtenstein Péter velencei könyvnyomtató készített.

117. Pelbartus de Temesvár, Pomerium de tempore. Augsburg, 1502.

Temesvári Pelbárt beszédeinek egyik ritka, a szerző képével díszített kiadása. A kép, a mely a nagyhirú magyar ferencz-rendít almáskertjében (= pomerium), munkáit írva ábrázolja, a legkiválóbb példája a fametszetek módjára készült ércmetszeteknek.

118. Missale secundum chorum episcopatus Zagrabiensis. Velence, 1511.

E misekönyv a legdiszesebb az összes hazaiak között, Műcz János zágrábi polgár kiadványa. Czimlapján Magyarország és Lukács zágrábi püspök czimere látható. A czimlevél hátlapját Zoan Andrea Vavasore pompás metszete foglalja el: Mária Magyarország védőasszonya trónon ülve; mellette sz. István, sz. Imre és sz. László, országunk legfőbb szentjei. A kötetet szép metszetek százai díszítik.

119. Breviarium Zagrabiense. Velence, 1484.

Egyetlen példánya azon breviariumnak, a melyet Ozsvát zágrábi püspök rendelkezésre Beksényi György és Kemléki Balázs kanonokok rendeztek sajtó alá és Ratdolt Erhard nyomtatott Velenczében. Diszesen kifestett hártanyomat.

120. Glagolita misekönyv. Zengg, 1494.

A legelső zenggi nyomtatvány, a melyet Velenczéből hozott felszereléssel Baromity Balázs, Bedricsity Szilveszter és Turcsity Gáspár zenggi papok nyomtattak. Egyetlen ismert példány.

121. Breviarium ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli. Velence, 1540.

A magyarországi Pálos-rendnek ezen ritka zsolozsma-könyvét kiváló érdekűvé teszi azon körülmény, hogy benne a hónapok nevei magyar nevükön vannak megnevezve.

122. A négy evangélium oláh nyelven. Gyulafejevár, 1552.

A legelső oláh nyelven nyomtatott szerkönyv, a melyet a János Zsigmond erdélyi fejedelem engedelmével felállított gyulafejevári nyomda készített.

123. Új testamentum oláh nyelven. Brassó, 1560.

Nyomatott Benkner János brassói bíró oláh nyomdájában.

VIII. SZEKRÉNY.

MAGYARORSZÁGI KÖTÉSEK. RÉGI MAGYAR KÖNYVEK.

124. Barna bőrkötés arannyal préselve és kifestve.

Készült Debreczenben 1582-ben Tar István számára, kinek neve az első táblába van préselve.

125. Barna borjúbőrkötés vaknyomással.

A középmezőt a későbbi magyar díszítő stílus kedvelt virága, a stilizált szegfű ékesíti. Erdélyi munka a XVII. század közepéről.

26. Arannyal dúsan préselt vörös bagaria-kötés.

A táblák kereteit római császárok fejei képezik, melyen belől közepütt virágszálak által kör-

nyezett rozetta s hasonló legyezőtagokból alkotott sarokdisz nyer elhelyezést. A még üresen maradt részt apró csillagok és rózsák töltik ki. Készült a XVII. század második felében Kolozsvárt.

127. Nagyszombati naptárkötés 1687-ből.

Előlapja aranynyal préselve Lipót király mellképét és országának czimerét mutatja, míg az ezüsttel préselt hátsó lapon ugyanolyan czimerek között Eleonóra királyné arczképe látható.

128. Aranynyal préselt és kifestett hártiakötés a XVIII. századból.

Készült Pozsonyban. (Bél Mátyás emlékkönyve.)

129. Nagyszombati kötés 1701-ből.

A táblák kerete és körívekből alkotott fonadékaí feketére vannak lakkozva. A közöket apró bélyegekkal nyomott arany préselés tölti ki.

130. Debreczeni kötés a XVIII. századból.

Hártia, aranynyal préselve és kifestve. Ezen fajta kötések hazánkban csupán Debreczenben és Kolozsvárott készültek s ma már a ritkaságok közé tartoznak.

131. Nagyszombati naptárkötés 1761-ből.

Tábláit aranynyal gazdagon préselt, kékre és vörösre festett hártia fedi.

132. A legelső magyar nyelvű nyomtatvány töredéke.

A legrégibb magyar nyomtatványból, szent Pál leveleinek Komjáthy által készített fordítása első, ivrétű kiadásából csupán egy próbanyomásként szolgáló levélnek itt kiállított csekély töredékét birjuk. A nyomás jellege arra mutat, hogy ez is, miként a közismert második kiadás, valamelyik krakói nyomda terméke.

133. Heyden Sebald négy nyelvű iskolakönyve. Krakó, 1531.

A mindennapi életből vett szólásmódok latin, német, lengyel és magyar nyelven. Iskolai segéd-könyvű készült a latin nyelv elsajátításához. Egyetlen eddig ismert példány.

134. Az Zenth Paal leueley magyar nyelven. Krakó, 1533.

Komjáthy Benedek fordításának Krakóban nyomott második kiadása. Ajánlva van özv. Perényi Gáborné Frangepán Katalinnak.

135. Murmelius János latin-német-magyar szótára. Krakó, 1533.

Nyelvészeti és könyvészeti szempontból egyaránt becses darab, a melynek a schwazi (Tirol)

zárdában őrzött, sokáig egyetlennek tartott példányát néhány év előtt 6000 koronaért ajánlották megvételre. Ezen újabban előkerült példányt a M. N. Múzeum a szent Ferencz-rendnek a Megváltóról nevezett tartománya ajándékából bírja.

136. Erdösi Sylvester János, Grammatica hungaro-latina. Ujsziget, 1539.

Iskolai használatra szánt magyar nyelvtan. A legelső hazai magyarnyelvű nyomtatvány, a Nádasdy Tamás által Ujszigeten állított nyomda terméke. Egyetlen ismert példány, a mely néhai Fáy Alajos könyvtárából 220 aranyért került a M. N. Múzeum könyvtárába.

137. Wÿ Testamentum magyar nyeluen. Bécs, 1536.

Az új testamentumnak Pesti Gábortól való fordítása Bécs (Wiennae Pannoniae) városában Singrenius János nyomdájában látott napvilágot. A könyv számos csinos fametszettel van díszítve. Teljes példányai elsőrendű ritkaságok.

138. Vÿ Testamentum Magyar nelwen. Ujsziget, 1541.

Sylvester János fordítása, a melyet Abádi Benedek nyomtatott ki Nádasdy Tamás nyomdáján.

139. Tinódi Sebestyén, *Chronica*. Kolozsvár, 1554.

A XVI. század híres magyar lantosának egy kötetbe gyűjtött históriás énekei. Nyomtatta Kolozsvárott Hoffgreff György. A munkát Tinódi I. Ferdinánd királynak ajánlja, a ki őt röviddel előbb nemessé tette.

140. Székely István, *Chronica ez Világnac yeles dolgairol*. Krakó, 1559.

E könyv egyike a legtöbb példányban fennmaradt XVI. századi nyomtatványoknak, azonban teljes, czímlapos darabjai a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.

141. *Ritus explorandae veritatis*. Kolozsvár, 1550.

A nagyhirű kolozsvári nyomdász Heltai Gáspár nyomdájának egyik legkorábbi terméke. Tartalmazza a váradí káptalan istenítéletei jegyzőkönyvének töredékét a XIII. század elejéről. Kiadta Martinuzzi György váradí püspök.

142. *Historias enec az nagy ur Bank banrol*.

Valkai András egykor igen kedvelt énekének évnélküli, hihetőleg 1573-ban Kolozsvárott megjelent kiadása.

143. Ranzanus Péter, *Epítome Rerum Hungaricarum*. Nagyszombat, 1579.

A tudós szicíliai püspök magyar történetének Peéchi Lukács által sajtó alá rendezett kiadása. Ajánlva van Telegdi Miklós pécsi püspöknek, a ki a nagyszombati nyomdát saját költségén szerelte fel.

144. Zrinyi Miklós, *Adriai Tengernek Syrénája*. Bécs, 1651.

Tartalmát Zrinyi nagy éposán kívül a költőnek lírai költeményei alkotják.

145. Balassa Bálint ismeretlen című drámájának töredéke.

A magyar irodalom e gyöngyét csupán az itt látható négy levéltöredék tartotta fenn, a melyet egykori tulajdonosa, Knauz Nándor pozsonyi nagyrépost könyvtáblából áztatott ki.

146. Szenczi Molnár Albert magyar nyelvtana. Hanau, 1610.

Móricz hesseni fejedelemnek ajánlva.

147. Szent Dávid király soltári. Herborna, 1607.

Szenczi Molnár Albert zsoltárfordításának első becses kiadása.

148. Apáczai Csere János, Magyar Encyclopaedia. Utrecht, 1653.

Az első magyar enciklopédiai munka, a melyet Descartes Discours de la méthode-ja csak két évtizeddel előzött meg.

149. Gyöngyösi István, Porából megéledett Phoenix. Lócse, 1693.

A XVII—XVIII. század legnépszerűbb verselőjének Kemény János fejedelem tragikus életéről írt elbeszélő költeménye. Első kiadás, a melyet még ugyanezen évben egy második lócsei követett.

150. Szent Biblia. Vizsoly, 1590.

A bibliának első teljes magyar fordítása Károlyi Gáspártól. Nyomatott az ecsedi Báthori István által Vizsolyban felállított nyomdában Mancskovics Bálint által. E könyv terjedelmére nézve az összes magyar nyomtatványok között az első helyet foglalja el.

A kiállított példány mellé helyezett nyomtatvány-töredékek ezen bibliának ugyanazon betűkkel nyomott, de eltérő szedésű kiadásából valók, a melynek ma egyetlen példányát sem ismerjük. E töredékek egy nyolczadrétű magyar nyomtatvány táblájából kerültek napfényre.

151. Verböczi István Hármaskönyvének első magyar fordítása, „köt Weres Balas a deakból Magyarra fordított“.

Nyomtatta Debreczenben 1565-ben Hofhalter Rafaél.

152. Chonica az Magyaroknak dolgairól. Kolozsvár, 1575.

Heltai Gáspárnak, a tudós nyomdásznak magyar krónikája, melynek kinyomtatását azonban a szerző már nem érthette meg; a zárszó szerint „Végeze Heltai Gáspárne“.

153. Pázmány Péter, Isteni igazságra vezérleó Kalavz. Pozsony, 1613.

Első kiadása Pázmány e nagybecsű művének.

154. Az öreg Graduál. Gyulafehérvár, 1636.

Az I. Rákóczy György fejedelem rendeletéből Keserői Dajka János és Geleji Katona István által szerkesztett protestáns énekes könyv csupán kétszáz példányban nyomtatott. A könyvnek minden egyes példánya a fejedelem sajátkezű aláírásával s azon eklézsia nevével van ellátva, a melynek azt a fejedelem szánta. Példányunk az aknai eklézsia tulajdonát képezte.

155. A legkisebb magyarországi nyomtatvány.
Luther Márton kis kathekizmus a német nyelven. Nyomatott 1686-ban Lőcsén a Brevér-féle nyomdában.
156. A legkisebb magyar nyelvű nyomtatvány.
„Buzgó imádságok és isteni dicséretetek”. Nyomatatta Kolozsvárott Szatmár-Németi Mihály 1685-ben.
157. Benyiczki Péter, Magyar Rithmusok avagy Versek. Kolozsvár, 1670.
A nagy elterjedésnek örvendett versek első kiadása.
158. Balassa Bálint és Rimai János, Istenes éneki. Lőcse, 1693.
A legelterjedtebb magyar könyvek egyike, amely fél század alatt több mint tíz kiadást ért; ennek daczára példányai rendkívül ritkák, így az itt bemutatott kiadás is csak két példányban ismeretes.

IX. SZEKRÉNY.

TÖRTÉNETI EMLÉKEK A KÖZÉPKORBÓL.

159. Kálmán király oklevele a veszprémvölgyi apácák számára, 1109. évből.

Az oklevél eleje görögül van és szt. Istvánnak az apácák részére szóló alapító oklevelét foglalja magában. Kálmán király ezt 1109-ben latin nyelvű oklevélben megerősíti. Ez a Széchényi országos könyvtár legrégibb eredeti oklevele.

160. Imre király oklevele az 1198. évből.

A király a Csák-nemzetségből eredő Ugurin győri püspöknek hűségéért birtokot adományoz. Az oklevelen függő királyi pecsét nagyságáról nevezetes; az ily alakú pecséteket kenyérformájúnak szokták nevezni.

161. II. Endre oklevele 1222. évből.

A király Oslu comes fiainak Beludnak és Oslunak (az Osl-nemzetség őseinek) Moglocha nevű birtokot adományoz, mely addig a soproni vár tartozéka volt. Az oklevél nagy kenyérformájú pecsétje ritka épségben maradt fenn.

162. II. Endre aranypecsétetes oklevele az 1223. évből.

A király Gergely és István testvéreknek, a Brebiri Melyth-család őseinek a magyar tengermelléken birtokot adományoz. Az oklevél legnagyobb nevezetessége az aranypecsét, melylyel a király csak nagyon ünnepélyes alkalmakkor erősítette meg oklevelét. II. Endre ezen aranypecsétjével teljesen egyező volt a hírneves 1222. évi aranybullán lévő pecsét, melynek hét példányából ma egyetlen egy sem ismeretes. (A Kállay-család levéltárából.)

163. IV. Béla oklevele 1245 április 11-ről.

A király megerősíti a dalmáciai Sebenico városának magyar királyoktól 1167-ben és 1221-ben kapott kiváltságait. Az oklevél pecsétje elveszett.

164. IV. Béla oklevele az 1258. évből.

A király az Almissai nemeseket régi szabadaimaikban megerősíti és nekik újakat is adományoz. Az adománylevelet a király a legdíszesebb formában, aranypecsét alatt adta ki.

165. A rohonczi konvent évnélküli oklevele, mely szerint Pál bán és Miklós comes fia Izsák, pörös ügyeikben kiegyeznek.

A rohonczi konvent oklevelei a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Az oklevélnek keltezése nincs, de az minden valószínűség szerint 1220—30 közti időből való.

166. V. Istvánnak, mint ifjabb királynak, 1262 ápríl 28-án kelt oklevele.

Ubul fiának Mihály comesnek (a Kállayak őseinek) Patak várában (Sárospatak) egy kiépített tornyot adományoz. (A Kállay-levéltárból.)

167. IV. László király 1274 július 18-ki oklevele.

A király Doroszló mesternek a II. Ottokár cseh király ellen viselt hadjáratban szerzett érdemek jutalmazásául a vasvármegyei Rum birtokot adományozza.

Az oklevél különösen kezdő „Ladizlaus” szavának ékes írása által tűnik ki.

168. IV. László király 1278. évi oklevele.

A király több előkelő hívének kezessége mellett István bánnak hasonló nevű fiát újból kegyelmébe fogadja, őt országbíróvá és mosonyi ispánná teszi és összes birtokait visszaadja.

Az oklevél a kezességet vállalt főurak pecsétjeivel is meg volt erősítve, ezek közül több épen megmaradt.

169. VIII. Bonifác pápa 1297. évi július 18-ki bullája.

A pápa a szt. Ágoston-rendű apáczákat a szentszékek járó mindennemű adózás alól fölmenti. Megerősítve ólombullával volt, mely azonban már nincs meg.

170. III. Endre király 1300 október 1-én kelt parancsa az ország összes bíráihoz.

Ebben a király meghagyja nekik, hogy esztergomi várnagyait, kiket a hűtelen Csák Máté és egyéb lázadók ellen küldött, ezen megbízatásukban elkövetett kártételekért felelősségre ne vonják. Ez a rendelet egyike a legutolsóknak, a melyeket III. Endre kiadott, mert az utolsó Árpádházi király 1301 január 14-én meghalt.

171. A sopronmegyei hatóság intézkedése egy peres ügyben.

A XIII. század végéről való keltezetlen irat egyike legkisebb okleveleinknek.

172. Venczel király 1302. szeptember 22-diki oklevele.

Rykolf fia Kakas (a Berzevíczy-család öse) számára megerősíti III. Endrének 1293-ki oklevelét, a Szepes vármegyében fekvő Kulchuan birtok adományáról.

A király az oklevélben Lászlónak nevezi magát, a mivel a magyaroknak akart kedvezni. Venczel király oklevelei különben igen csekély számban jutottak reánk. Az oklevél függő kettős pecsétjén a király alakja és az ország czimere ép állapotban maradt fenn.

173. Ottó király 1306. évi oklevele.

A király átírja és megerősíti Venczel (László) királynak Bethlem fiai és több Rathold nembeliek részére szóló 1302. évi adománylevelét egy csallóközi birtokról. A jutalmazottaknak a király érdekében szerzett érdemeit az oklevél bőven elbeszéli.

Ottó király oklevelei is a ritkaságok közé tartoznak.

174. Trencsényi Csák Máté nádor egy peres ügyben halasztást ad.

A rendetlenül vágott kis hártvaszeletre irt oklevél 1309 október 11-én kelt. Csák Máté által kiadott oklevelekkel igen ritkán találkozunk. (A Kisfaludy-család levéltárából.)

175. Károly királynak 1323 július 17-én új pecsétje alatt kiadott oklevele.

A király ez oklevélben megerősíti István, a szepesi szászok grófja részére tett korábbi adományát, az iglói bányák harmada felől. A szászok grófja érdemei közt a király különösen a rozgonyi ütközetben tanúsított vitézségét emeli ki. Az oklevél kettős viaszpecsétje teljesen ép állapotban maradt reánk. (A Görgey-család levéltárából.)

176. A magyarországi szt. György lovagok rendjének szabálya: 1326-ból.

A legrégibb magyarországi lovagrendnek e szabályzata egyike legérdekesebb emlékeinknek. Az oklevél függő pecsétje pedig unicum; a pecsét képen szt. Györgynek lovasalakja látható, a mint a sárkányt legyőzi.

177. Károly király 1327 október 23-án kelt oklevele.

Ebben Donch zólyomi főispánnak azt a kiváltságot adja, hogy czimerében aranymázat viselhessen.

Ez legrégibb czimeradományozó okleveleink egyike. Ennél régibb csak egy van, 1326-ból a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárában. Az oklevél hibásan van az 1307. évszámmal ellátva.

178. Károly királynak 1332. évi február 14-én kelt oklevele.

Kolos királyi apródnak czimerül új sisakdísz adományoz.

Az oklevél érdekessége az, hogy benne előjön a „czimer“ szó, mely a franczia „cimiere“-ből származván, eredetileg nálunk is sisakdísz jelentett.

179. Nyugtatvány a kamara haszna nevű adó befizetéséről 1349. évből.

Az ily kis szeletre írott adónyugtatványok a XIV. századból csakis a Kállay-család dúsgazdag levéltárával jutottak reánk. Ezek közül a legkisebb papírosra írott darabot mutatjuk be.

180. Tvartkó bosnyák bánnak bosnyák cirillita betűkkel egyházi szláv nyelven (szerb redactio) kiadott oklevele 1357-ből.

Vlatkó herceget és fiát Vlkoslavot biztosítja, hogy rokonának Pavlovčić Gergelynek hűtlenségeért őket nem fogja felelősségre vonni.

Az ép függő pecséten lándzsás lovasalak latin és szláv körirat kíséretében látható. (A báró Jeszenák-család levéltárából.)

181. I. Lajos király levele a Carrara Ferencz szolgálatában álló magyar sereg kapitányaihoz 1373 január 9-ről.

Meghagyja nekik, hogy Carrara Ferencztől zsoldot semmi szín alatt ne fogadjanak el, ha pedig pénzre szükségük van, a király számlája terhére kérjék Carrarától kölcsön a szükségelt összeget.

182. Mária királynő oklevele 1386 február 28-ról.

Ebben a királynő Forgách Balázsnak Ghimes várát tartozékaival együtt adományozza.

Az oklevélben a királynő körülményesen elmondja Durazzói Károly meggyilkoltatását; e tragédiában való szerepléseért kapja Forgách Balázs az adományt. (A gróf Forgách-család levéltárából.)

183. Az 1387. évi országgyűlés végzései.

A Zsigmond király koronáztatása előtt tartott országgyűlés végzéseiről csakis ez irat nyomán van tudomásunk. (A Kállay-család levéltárából.)

184. Az orsovai vár építéséhez berendelt munkások lajstroma az 1371—72. évből.

Ily természetű feljegyzések a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.

185. Zsigmond király oklevele 1398 október 16-ról, melyben a Csentevölgyi családbeliek részére új czimert adományoz.

Ez oklevél a legelső teljes czimeradomány, melyet ismerünk. A czimer kifestve nincsen, csak a szövegben van leírva.

186. Zsigmond király levele Pásztói János országbíróhoz 1399 márczius 23-ról.

Ebben a király öt a törökök mozgalmáról tudósítja és meghagyja neki, hogy haladéktalanul siessen hozzá Váradra, hogy az ország védelme ügyében intézkedés történhessék.

Az ily missilis levelek e korból igen ritkák.

187. Nápolyi László ellenkirály oklevele 1403 október 19-ről.

A király Sebenico, Trau és Spalato városoknak régi kiváltságait megerősíti.

Az oklevél legnagyobb nevezetessége a sajátkezű aláírás: „Ladizlaus rex“. Ez a legelső oklevél, melyet magyar király írt.

188. Az országrendek oklevele 1416 szeptember 4-ről.

A török fogságba esett négy magyar főúr kiváltása céljából jobbágyokra a kamara haszna nevű adónem kulcsa szerint kilenczed adó kivetését rendelik el és beszédésére biztosokat neveznek ki.

189. Joan Dan havasalföldi vajdának cyrill betűkkel egyházi szláv nyelven irt oklevele 1423-ból.

Ebben a brassói kereskedőknek a havasalföldi kereskedésre vonatkozó régi kiváltságait megerősíti.

A vajda neve az oklevél alján ékes vörös betűkkel van írva.

190. Zsigmond császár és király kérvénye IV. Eugen pápához, 1435 október 18-ról.

Ebben Thallóczy Matkó horvát-dalmát bánnak Páduában tanuló unokája, Ábel részére egyházi javadalom adományozását kéri.

A pápához benyújtott ez eredeti kérvény (supplicatio) annyiban is érdekes, hogy daczára magyar vonatkozásának, azt a birodalmi kanczellár szígnálta.

191. Hunyadi János kormányzó és az ország rendéinek oklevele 1451 október 27-ről.

Ebben Kassói Jodokot, a Neczpáli Justh-család őst, a Véglesvára védelmében szerzett érdemeiért az ország nemeseinek sorába fölveszik. Az oklevélről függő négy pecsét, köztük Hunyadi Jánosé, ritka épségben jutott ránk. (A Justh-család levéltárából.)

192. Hunyadi János 1452 január 30-i levele, melylyel Szabolcs vármegyét a Budán tartandó országgyűlésre meghívja.

Országgyűlési meghívók a középkorból nem nagy számmal jutottak reánk.

193. V. László király koronázási hitlevele 1453 január 29-ről.

Királylyá koronáztatásakor a rendekkel kötött megegyezéseit tartalmazza. A királyi hitlevél a Corpus jurisba felvett törvények között is megvan.

194. Vitéz János esztergomi érsek oklevele 1467 július 18-ról,

Pozsony városából tudatja, hogy az ott felállított egyetem részére új tanárok fognak érkezni, és kéri a várost, fogadja ezeket illő tisztelettel.

195. Mátyás király oklevele 1476 szeptember 5-ről.

Kinizsi Pálnak a törökök és a cseh eretnekek ellen viselt harcokban szerzett érdemeiért Trencsén vármegyében Lietava várát több más birtokkal együtt adományozza.

A királynak az oklevélről függő kettős pecsétje ritka épségben maradt fenn.

196. Kállay Pál és társai folyamodványa Mátyás királyhoz birtokadományért az 1480 körüli időből.

A folyamodványra a király a kérés teljesítését sajátkezűleg jegyezte fel: „M. R. fiat”, azaz „Legyen meg. Mátyás király.” (A Kállay-család levéltárából.)

197. Beatrix királyné rendelete Pozsony, Somorja és Szerdahely városokhoz 1488 aug. 7-ről.

A királyné a Szentgyörgyi és Bazini grófok által az esztergomi érsek kárára elkövetett hatalmaskodás fejében adandó kártérítésről intézkedik. Az oklevelet a királyné sajátkezűleg írta alá.

198. Ulászló cseh király cseh nyelvű oklevele 1490 május 8-ról.

A király kötelezi magát, hogy az esetre, ha magyar királylyá megválasztatik, a lengyel korona fenhatósága alól Lublót, Podolint, a tizenhárom szepesi várost kiveszi és Szapolyai István szepesi grófnak visszaadva, őt azok birtokában megerősíti. Ez ígéretét a király nem teljesítette.

199. Maffeo Trivulzionak titkos jegyekkel írt levele Bakócz Tamás győri püspökhöz 1490 november 30-ról.

A titkos írás eddigelé megoldatlan.

200. Corvin János oklevele 1497 január 7-ről.

Ebben Körösmegyében fekvő Dobócz birtokát Gyulai Jánosnak adományozza.

Az adománylevelet a herczeg sajátkezűleg írta alá.

201. Péter bibornok pápai legatus bucsúlevele 1502 augusztus 8-ról Kapy Menyhért és családja részére.

Az oklevél szövege hártýára van nyomtatva és csak a nevek és a keltezés helye van üresen hagyva s utóbb írással kitöltve. A XV. század végétől kezdve jött divatba, hogy tömegesen kiadott oklevelek szövegét előre kinyomtatták és esetről-esetre töltötték ki a szükséges nevekkel.

202. 1479—80 körül nyomtatott röpirat IV. Vlád moldvai vajdáról.

A vajdát borzalmas kegyetlenségei miatt saját népe Draculának (ördögnek) nevezte el; ez a név van a nyomtatvány czimlapján is. Készült a vajdának 1479-ben történt halála után. Egyik ismertetője (Kertbeny) abból, hogy a munka erdélyi szász nyelvjárásban van írva, azt követelteti, hogy a füzet egy Erdélyben működött vándor nyomdász sajtójának a terméke. Egyetlen ismert példány.

203. Egykorú ujságlap az 1514-iki Dózsa-féle pórlázadásról.

Még a lázadás leverése előtt Budán írott német tudósítás a pórlázadás keletkezéséről és iszonyúságairól. Egyetlen ismert példány.

204. Az 1514. évi törvények.

Az országgyűlés határozatairól kiadott királyi decretum a szöveg nagy terjedelme miatt könyvformában van kiállítva. (A Békassy-család levéltárából.)

205. Bakócz Tamás bíbornok esztergomi érsek levele Verböczi Istvánhoz 1517 július 3-ról.

Ebben tőle pörös ügyeinek, továbbá a bányák ügyeinek állásáról felvilágosítást kér, pörös ügyeit pedig figyelmébe ajánlja.

206. Lajos király rendelete az ország összes hatóságaihoz 1526 augusztus 5-ről.

A török elleni hadjáratra szükséges hadi szerek szállítóit mindennemű vámfizetés alól fölmenti. A király e rendeletét Mohács felé utaztában, Pakson adta ki.

X. SZEKRÉNY.

KORVIN-CODEXEK.

207. Szent Jeromos és de Lira Miklós magyarázatai szent Pál leveleihez.

Ívrétű hártyakézirat Mátyás király könyvtárából. Készült 1488-ban a florenczi Attavantes műhelyében. Diszesen festett címlapja és pazar fényű kezdőlapja e codexet első helyre teszik a Korvina maradványai között. Címlapján a vörös alapra arany betűkkel írott címet gyümölcsökből és virágokból képezett koszorú övezi. Az első levél keretét arany konzolokon elhelyezett géniuszok, virágfonatok és festett drágakövek csoportosítása alkotja, közben arany medallionokon Mátyásnak és Beatrixnak arcképét és a nagy király emblémáit látjuk. A felső léczen a Hunyadi-ház ősi czimere, két angyal által tartva, az alsón pedig gyümölcsfűzér között a birodalomé foglal helyet, szív pajzsán ismét a hollós czimerrel. A kereten belül kék alapon

arany betűkkel a könyv címe ismétlődik; a szöveget pedig nagy arany P betű nyitja meg, a melynek hajlásában szent Jeromos finoman megfestett alakja derékig látható. A könyv belsejében minden egyes fejezet a belső lapszélet elfoglaló díszes léczczel és nagy festett inicziáléval kezdődik.

A kézirat kötése már nem az eredeti, ellenben ponczolt aranyvágása még a Korvina fényét juttatja eszünkbe.

A codex Mátyás halála után az estei fejedelmi ház modenai könyvtárába, innen a bécsi udvari könyvtárba, 1891-ben pedig a király ő Felseége ajándékából a N. Múzeum könyvtárába jutott.

208. Aranyszájú sz. János magyarázatai sz. Pál leveleihez.

Hártyakézirat ívrétben a Korvinából. E codexről kétségtelen, hogy Bécs elfoglalása után iratott, minthogy rajta az ország és a tartományok jelvényei között Ausztria pöllys czimere is helyet foglal. Első címlapja nincs, bár valószínű, hogy úgy mint a többi e csoportba tartozó codexeknek, egykor ennek is volt. Mostani első oldalát arany pálczatagok közé foglalt géniuszokból s virágokból képezett keret díszíti, a melybe címerek és emblémák vannak belefoglalva. A szöveget mozaik alapra festett V betű kezdi, a melynek szárai között aranyszájú szent János képzeleti arczképe látható. A codex belsejéből

hiányoznak a díszkeretek, csupán az aranytestű arabeszkék által körített kezdőbetűk szolgálnak a kézirat ékességéül. Borítékát mult századi egyszerű bőrkötés képezi, ponczolt aranyvágása azonban még az eredeti.

A codex az estei ház modenai könyvtárából a bécsi udvari könyvtárba jutott, a honnan a király ö Felsége 1891-ben a M. N. Múzeumnak adományozta.

209. Damaskusi János sententiái és Anzelm canterbury-i érsek kisebb értekezései.

Ívrétű hártyakézirat Mátyás király könyvtárából. Czimlapján virágkoszorúval övezett piros keretű kék lapon arany betűkkel olvasható a kötet tartalma. Első lapja négy tagból álló kerettel van díszítve, a melyen csodás finomságú arabeszkék váltakoznak apró arczképekkel és emblémákkal. A kereten a faágon ülő és gyűrűt tartó holló négyszer fordul elő. Az alsó léczen két góniusz által tartva egykor Mátyás király czimere foglalt helyet. E czimert, nem tudni minő okból, később vörös alapon nyugvó kettős kereszttel festették felül. Azonban a czimer lenyomata halvány körvonalakban megmaradt a czimlapon s ebből konstatálhatjuk, hogy az úgy, miként a többi Korvin-codexeken szokott lenni, a magyar pólyákat és a kettős keresztet, Dalmácia három oroszlánfejét, a cseh kettős farkú oroszlánt, a szív pajzsban pedig a Hunyadi-ház gyűrűs hollóját tartalmazza. Az ugyane

lapon álló nagy D a kor szokása szerint a munka szerzőjének képzeleti arczképét fogja be. Minden fejezet kezdeténél finom arabeszk alapra festett arany iníciálékat találunk. A főbb részeket megnyitó kezdőbetűk mellett még széldísz is növeli a kézirat pompáját. Rendkívül emeli codexünk becsét, hogy azon kevesek közé tartozik, a melyeket nemcsak díszítményeik modora után tarthatunk a nagy miniatör Attavantes remekeinek, hanem a melyeken a művész sajátkezű bejegyzése igazolja, hogy valóban a kor híres miniatörának remekével állunk szemben. Bár félig kivakarva, még elolvasható az első oldalon „Actavantes de Florencia pinsit.” A kézirat jól fentartott eredeti kötésben maradt ránk. Az erős tölgyfatablák sötétvörös finom maroquin-nel vannak bevonva. Díszítésük egyforma: a tábla szélén arany pontok futnak végig, ezen belől két oldalt keskeny, alul és felül két ujjnyi széles, apró bélyegű, vakon nyomott keret foglal be egy aranyos rozettákkal ékesített második szegélyzetet, a melyen belől a tábla belseje körök és ívek által van részekre osztva, az ezeken belül képezett mezőket arannyal préselt virágok töltik ki. Az így keletkezett rózsza fölött az ország czimere van bepréselve. A könyv czime a hátsó lap felső szélén van arannyal kinyomva, bizonyosságául annak, hogy a Korvinában a könyvek első lapjukra fektetve ferde polczokon állottak. A kötés vágása aranyozott.

E kéziratot a M. N. Múzeum könyvtára 1886-ban 6500 frankért Hoepli Ulrich milánói antiquáriustól vásárolta.

210. Trapezunti György mester rhetorikája.

Mátyás király könyvtárából származó ivretű hártyakézirat. Azon egyszerű kiállítású Korvincodexek közül való, a melyeken csupán az első lap van kifestve. Codexünkben a czimlap kivételével minden festett dísz hiányzik, azonban a czimlap, Gherardo remekműve, bőven kárpótol az egyszerű kiállításért. A czimlap keretét kettős aranyléc határolja; rajta színes alapon virágokban végződő arany lombfonadék között génuszok, kicsiny mellképek, zöld koszorúba foglalva virágos mezőn pihenő szarvasünő, alul pedig két, lobogó fáklyákat tartó angyal között Magyar- és Csehország egyesített czimere látható, a szív pajzsban a Hunyadiak hollójával. Igen figyelemre méltó az előbeszéd nagy kezdő C-je, a melynek félkörében magashátú széken ülő, zöld koszorús, vörös palástos férfiú könyvet olvas. A codex egykori bársonykötéséből ma már csak a puszta deszkák vannak meg; vágása, mint általán a bársonykötésű Korvincodexeké, arany alapon festett virágdiszszal van ellátva. E kézirat a törökök által Konstantinápolyba hurczolt darabok közül való. 1868-ban a suezi csatorna megnyitása alkalmából több mással együtt II. Abdul-Aziz török szultán által apostoli királyunknak ajándékozott, a ki viszont

e négyszáz év óta elveszettnek hitt nemzeti kincseket a M. N. Múzeum tulajdonába bocsátotta.

211. Plautus vigjátékai.

Hártyakézirat ivrétben Mátyás király könyvtárából. Finom, hófehér hártýára írt kézirat egyszerűbb kiállítású kezdőlappal. A szöveget megnyitó J betű kiágazó diszitményeinek kacsaringói képezik a felső és a belső lapszél keretét. A tenyérnyi széles jobb lapszél üresen van hagyva, míg az egész alsó szélet arabeszkes dísz foglalja el, alsó szélén angyalok által tartott zöld koszorúban Mátyás és az ország egyesített czimerével. A címlap kezdőbetűjéhez hasonló nagybetűk nyitják meg e kötetben foglalt egyes darabokat. A kézirat lila bársonnyal borított deszkatablák közé van kötve, egyszerű rézkapcsai közül csak háromnak töredékei vannak meg.

Ő Felsége ajándéka, a ki azt II. Abdul-Azíz szultántól kapta.

212. Polybius történeti művének latin fordítása Perottus Miklóstól.

Finom hártýára írt ivrétű kézirat a Korvinából. Első lapján géniuszek és özek alakjaival díszített arabeszkes keret látható. Az alsó léczen zöld koszorúban Magyarország pólyaival s Cseh-

ország kettős farkú oroszlánjával négyelt s szív-pajzsában Mátyás gyűrűs hollójával megrakott czimerpajzs foglal helyet. Úgy az első lapon, mint a könyv fejezeteinek kezdetén arabeszk alapon festett nagy arany iníciálék díszelnek. A kézirat kötése az előbbenivel egyezőleg violaszínű bársonnyal bevont deszka. Vágására virágfűzér van festve, kapcsai egyszerűek, bronzból valók. E codexet szintén II. Abdul Aziz szultán ajándékozta királyunknak. Ő Felsege pedig a M. N. Múzeumnak engedte át.

213. Joannes Scholasticus élete és kisebb munkái.

Olasz izlésű negyedréti hártakézirat festett arabeszk kezdetűvel, hasonló díszítésű címlappal, vaknyomással díszített barna bőrkötésbe kötve. Írását bevégezték 1470-ben. A kézirat Vitéz János könyvtárából való, a ki a munkát vörös tintával átjavította s végére latinul következőket írta oda: „Olvasását és kijegyzését bevégeztem 1470. szeptember 26-ikán. János“. (Finivi legendo et signando die 26-a Septembris 1470. Jo.) Vitéz halála után a codex a Korvinába került, a mikor is a címlapjára, hihetőleg az érsek kivakart czimere fölé, kék alapon gyűrűt tartó hollót festettek. A kézirat 1873-ban a kiváló gyűjtő Farkas Lajos könyvtárával jutott a M. N. Múzeum könyvtára birtokába.

214. Diszes kötésű Korvin-codex.

Vörös maroquinnel fedett deszkatáblák, mindkettő egyformán díszítve. A tábla szélén aranypontokból s vaknyomású arabeszkkekből alakított keret, ezen belől pedig széles arany sáv van alkalmazva, szegleteiben arany virágdiszszel. A tábla közepét a magyar és cseh országos czimer foglalja el, aranynyal nyomott virágok és közeikben arany pontokkal kitöltött hármasonalkeret közé foglalva. A kötés négy kapcsából ma már egy sincs meg. A diszes táblákba foglalt kézirat Nagy Sándor történetét tartalmazza Curtiustól. Egyike Mátyás király legkorábban szerzett könyveinek, a mint ez a másoló zárósoraiból kitűnik: *Leírta Florenczben Cennini Péter az Úrnak 1467-ik évében. (Escripsit Florencie Petrus Cenninius anno Domini 1467.)* A kézirat címlapját Mátyás király czimerével ellátott ékes festésű arabeszk keret díszíti. A Múzeumba Jankovich Miklós gyűjteményével került.

215. Korvin-codex vörös maroquin-kötésben.

Az előbbihez hasonló módon díszítve. Tábláit vaknyomású arabeszk-keret és apró bélyegekké nyomott aranyos virágdisz borítja. A könyv czime a hátsó tábla felső szélére van nyomva. Mint általában a Korvinából származó bőrkötések, ez is ponczolt aranynyomással van ellátva. A

belé kötött kézirat, Cyrillusnak az eretnekek ellen írt munkája, gonoszul meg van csonkítva. Diszlapja és kezdőbetűi ki vannak vágva úgy, hogy ha e jellemző díszítésű táblákról az ország czimere hiányoznék, nem tudnók kétséget kizáró módon megállapítani, hogy e kézirat a Korvinába tartozott.

E codexet a N. Múzeum a bosnyák-hercegovinai múzeumtól cserében szerezte.

216. Korvin-codex bíborvörös bársonybakötve.

Zománczos czimerekkel díszített, aranyozott ezüst kapcsokkal. E kapcsokból ma már csak két pár van meg, a másik kettő hiányzik. A kapcsók mindenkét két delfin által köryezett, kikaréjozott olasz pajzs képezi. E pajzsok közül hármon Magyar- és Csehország egyesített s szívpajzsán a Hunyadiak hollót mutató czimere van áttetsző zománczczal ráalkalmazva, a negyediken a Mátyás családi czimere önállóan szerepel. A kézirat vágása aranyos, ezenfelül festett virágfondékkal ékes. A díszes táblák rendkívül fényes kéziratot rejtenek, szent Ágoston könyvét az Isten országáról; válogatott hófehér hártýára, szép egyenletes gömbölyű betűkkel van lemásolva, a kor egyik híres másolója Mittelburgi Péter által. A kéziratnak az aranyos kezdőbetűk százain kívül az kölcsönöz szokatlan pompát, hogy majd minden egyes lapja a lap egész magasságán végigmenő, remekül festett, gazdagon aranyozott, arabeszk szél díszszel van

ellátva. E diszek száma megközelíti az ötszázat s ha egynek-egynek elkészítése a miniaturnak csupán egy nap munkáját vette is igénybe, akkor is elképzelhetjük, mennyi időbe s mekkora költségbe kerülhetett egy ilyen remekmű elkészítése. E nagybecsű codexet apostoli királyunk adományából bírja múzeumunk; ez is azok közül való, a melyeket Ő Felségének II. Abdul-Aziz szultán ajándékozott 1868-ban.

XI. SZEKRÉNY.

CZÍMERES NEMESLEVELEK. KÖZÉPKORI PECSÉTEK.

217. Zsigmond király 1405 április 15-én kelt czimeradománya a Tétényi és Haraszty családbeliek, a Kapyak ösei számára.

Ez a legelső magyarországi czimeradomány, melynél a kapott czimer színekben is le van festve. Ezen az oklevélen a czimer képe az oklevél közepén van, később az lesz szokásos, hogy a czimert az oklevél élére festik. (A Kapy-család levéltárából.)

218. Zsigmond király 1417 július 25-én kelt czimeradománya a Pethneházy-család tagjai részére.

A festett czimer szokatlan nagyságával tűnik föl. Ezzel a czimerrel élt a család hírneves le-

származottja: Pethneházy Dávid, az 1686. évi budai hős is.

219. Zsigmond király 1419 január 8-án kelt czimeradománya a Kisfaludy-család tagjai számára.

A czímer igen gondatlanul van megfestve. Ezzel a czímerrel él a Csák nemzetségből eredő Kisfaludy-család. (A Kisfaludy-család levéltárából.)

220. Zsigmond király 1432 október 18-án kelt czímeres levele a Zlopnai családbeliek számára.

Az oklevél élére festett czímer finom színezésével tűnik ki a Zsigmond-kori czímerek közt s gyanítani lehet, hogy az olasz festő ecsetje alól került ki, a mire az oklevél keltezési helye, Siena, is vall.

221. Hunyadi János kormányzó 1447 október 13-án kelt czimeradománya Pogány Miklós Torda városi polgár részére.

Hunyadi János kormányzó czimeradományai diplomatikai nagy ritkaságok. (A gr. Bethlen-család levéltárából.)

222. Mátyás királytól 1462 január 9-én a Pethneházy-család tagjai részére adott czimeres oklevél.

A czimertartó angyal festése igen szép; a festmény jellege olasz festő ecsetjére vall. A család későbbi leszármazottai különben ezt a czimert nem használták, hanem a Zsigmond királytól származóval éltek.

223. Mátyás királynak 1466 február 6-án a Rhédey-család ösei számára adott czimeres levele.

A czimerkép eredeti ábrázolásánál fogva nevezetes. (A gr. Rhédey-család levéltárából.)

224. Mátyás királynak 1479 jún. 15-én Kossuth Miklós és utódai részére adott czimeres levele.

A Kossuth-család, több-kevesebb változtatással ma is ezt a czimert használja. (A Kossuth-család levéltárából.)

225. II. Ulászló király 1498 december 8-án kelt czimeres levele Nezdei Mernyei Ambrus deák részére.

Az oklevél élére festett és ritka ép állapotban fenmaradt czimerkép, melyen egy „Ave, ave, ave“ szavakat beszélő madarat látunk, ábrázolásánál fogva nevezetes.

226. II. Ulászló királynak 1500 február 12-én a Hernált-Mestery családbeliek részére szóló czimeradománya.

A még gothikus izlésben tartott, festett czimerkép színezés és elrendezés tekintetében már a renaissance hatását mutatja.

227. II. Ulászló király 1510 október 10-én kelt czimeradománya a Nádasdi Erchi-család számára.

A késő csúcsives izlésben megfestett czimerképnek lapszéli díszítése is figyelemre méltó.

228. II. Ulászló királynak 1514 január 14-én a Radák-család tagjai részére adott czímeres levele.

A renaissance izlésében megfestett czimerkép az ú. n. jelenetes czímerek csoportjába tartozik, rajta egy hadi epizód, törököt agyonlövő magyar vitéz látható. A kép viselettörténeti szempontból is nagyérdekű. (A báró Radák-család levéltárából.)

229. II. Lajos királynak 1525 május 27-én a Forgách-család tagjai részére adott czimerbővítő oklevele.

A rendkívül díszesen megfestett czimer a renaissance czimerfestészetének egyik remeke. (A gr. Forgách-család levéltárából.)

230. Szapolyai János király 1533 júl. 23-án kiadott czimeres levele Zárai Lázár részére.
János király czimeres levelei igen kevés számmal maradtak fön. A festett czimer teljesen a renaissance hatása alatt készült.
231. I. Ferdinánd király 1561 márczius 28-án kelt czimeres levele a Keledy-család részére.
Az oklevél homlokának díszítése a legszebb kalligraphiák egyike.
232. Rudolf király 1580 február 24-én kelt oklevele a Brebiri Melyth-család részére.
Ebben a nagy, könyvformájú oklevélben a király megerősíti a hírneves család régi okleveleit, ősi nemességét és czimerét bővíti. Az új, bővített czimer azonban a különben igen díszes oklevelben kifestve nincs. (A Kállay-család levéltárából.)
233. Báthory Kristóf erdélyi fejedelem 1580 márcz. 12-én kelt czimeres levele Miskolczy Szabary Lukács tordai alispán részére.
Báthory Kristóf által kiadott armálisok szerfölött ritkák. Ezt pedig különösen érdekessé teszi a festett kép, mely a czimerül kapott ábrázolást nem pajzsban, hanem cartouche-szerű keretben mutatja.

234. Rudolf király által 1589 máj. 10-én Hohenperger Dávid és testvérei részére adott czímeres nemes levél.

A nagy díszszel kiállított armális Rudolf király magyar czímerfestőjének, Bocskay Györgynek művészetét dicséri. (A gróf Berényi-család levéltárából.)

235. Báthory Endre erdélyi fejedelem 1599 júl. 25-én kelt czímeres levele Fenessy István részére.

A czímeres levél az erdélyi fejedelmi armálisok közt a legdíszesebbek egyike. Báthory Endre bíbornok-fejedelem czímeres levelei egyébként is szerfölött ritkák.

236. Becze János czímerkérő folyamodványa.

A folyamodvány alján látható a kért czímer képe. A ráírt hivatalos feljegyzés szerint a király folyamodó kérését 1625 nov. 13-án teljesítette.

237. II. Ferdinánd király által 1628 augusztus 10-én Karómi Bornemisza István részére adott czímeres levél.

Az oklevél egykorú, a királyi kancelláriában készült hivatalos másolat, melyet Ferenczffy Lőrincz udv. titkár hitelesít s mely mint ilyen, érdekes. Az oklevélnek különben megvan eredeti példánya is.

238. II. Ferdinánd király 1630 jan. 7-én kelt bárói diplomája Szentgyörgyvölgyi Bakács Farkas részére.

A könyvformájú, igen díszes armális első levelén kifestett bárói czimer a mohácsi csata egy jelenetét ábrázolja, mikor a Bakácsok öse Bánffy Jánosnak, János király utóbbi nádorának életét megmenti azzal, hogy a menekülőnek átengedi lovát.

239. I. Rákóczy György erdélyi fejedelem 1634 május 10-én kelt czimeres levele Nagyfalusi Arany János és Ferencz — a költő ösei részére.

A rendkívül rongált állapotban fenmaradt armális élén látható az a nemesi czimer, melyet a költő Toldi szerelmében ekkép ír le:

„Kinek én ezt írák *tört* czímere mellett
Zárt sisakon s pajzson kézbe' kivont kardú
Nagyfalusi Arany, szalontai hajdú.”

240. I. Lipót király által 1697 márczius 30-án kiadott grófi diploma Széchényi György és utódai részére.

A könyvformában kiállított diploma első levele a díszesen festett grófi czimert mutatja. (A gróf Széchényi-család levéltárából.)

241. Mária Terézia királynő 1762 deczember 3-án kiadott bárói oklevele Vidák Joannovics Vincze temesvári görög keleti püspök és családja részére.

A könyvformájú, igen díszes oklevél címlapján sikerült rajzokban Mária Teréziának, férjének és gyermekeiknek hű arczképei láthatók.

A SZEKRÉNY ALSÓ RÉSZÉBEN:

242. II. Endre (1205—1235) kettős viaszpecsétje.

1231-iki oklevelén. Az első kettős királyi viaszpecsét. (A Kísfaludy-család levéltárából.)

243. IV. Béla király (1235—1270) aranypecsétje.

A Brebiri grófok őseinek adott 1251-iki adománylevelén. (A Kállay-család levéltárából.)

244. IV. Béla király (1235—1270) második kettős viaszpecsétje.

1258-iki oklevelén. (A Görgey-család levéltárából.)

245. V. István (1270—1272) kettős pecsétje.

1272-ik évi oklevelén. (A gróf Forgách-család levéltárából.)

246. IV. László (1272—1290) kettős pecsétje.
1274-iki oklevelén. (Az Ivánka-család levéltárából.)
247. Erzsébet királyné, V. István király özvegyének kettős pecsétje.
1280. évi oklevelén. (A Görgey-család levéltárából.)
248. III. Endre király (1290—1301) kettős pecsétje.
1293-iki oklevelén. (A gróf Forgách-család levéltárából.)
249. I. Károly király (1310—1342) kettős pecsétje.
1324-iki oklevelén.
250. Nagy Lajos király (1342—1382) első kettős pecsétje.
1347-iki oklevelén. (A Kapy-család levéltárából.)
251. Zsigmond király (1387—1437) kettős pecsétje.
Az 1435-ik évi törvények eredeti példányán.

252. Mátyás király (1458—1490) titkos pecsétje.
1488-iki oklevelén. (A gróf Forgách-család levéltárából.)
253. Az esztergomi káptalan kisebb pecsétje.
1277-iki oklevelén. (A gróf Forgách-család levéltárából.)
254. A nyitrai káptalan pecsétje.
1255-iki oklevelén. (A gróf Forgách-család levéltárából.)
255. A szepesi káptalan nagyobb pecsétje.
1294. évi oklevelén. (A Görgey-család levéltárából.)
256. A váczai káptalan pecsétje.
1268. évi oklevelén. (A báró Balassa-család levéltárából.)
257. A budai káptalan pecsétje.
1277. évi oklevelén. (A báró Balassa-család levéltárából.)
258. A veszprémi káptalan pecsétje.
1239. évi oklevelén. (A Thaly-család levéltárából.)

259. A váradi káptalan pecsétje.
1306. évi oklevelén. (A Soós-család levéltárából.)
260. A győri káptalan pecsétje.
1269-iki oklevelén.
261. Az egri káptalan pecsétje.
1315-iki oklevelén. (A Péchy-család levéltárából.)
262. A zágrábi káptalan pecsétje.
1269. évi oklevelén.
263. A turóczi konvent pecsétje.
1293. évi oklevelén.
264. A keresztes lovagok esztergomi konvent-
jének pecsétje.
1275-iki oklevelén.
265. A jászói premontrei konvent pecsétje.
1298-iki oklevelén.
266. A nyulakszigeti (mai margitszigeti) pre-
montrei konvent pecsétje.
1294-iki oklevelén.

267. A somogyi konvent pecsétje.
1313. évi oklevelén. (A Tallián-család levéltárából.)
268. Fülöp esztergomi érsek pecsétje.
1265-iki királyi oklevelen. Mellette IV. Béla király kettős pecsétjének töredéke függ.
269. Sixtus esztergomi olvasókanonok pecsétje.
1272. évi oklevelén. A képen látható alak a pecsét tulajdonosát ábrázolja.
270. Pathafia Petur czímeres pecsétje.
1236. évi oklevelén.
271. Mojs (Mózes) nádor soproni főispán czímeres pecsétje.
1272. évi oklevelén.
272. Sándor országbíró czímeres pecsétje.
1272. évi oklevelén.
273. Mihály zólyomi és szepesi ispán czímeres pecsétje.
1273. évi oklevelén. Ez az első pecsét, a hol a czímerpajzs fölött sisak is van.

274. Roland nemzetségbeli Mátyás ispán lovas pecsétje.
1281. évi oklevelén. (A Soós-család levéltárából.)
275. Péter alnádor czimeres pecsétje.
1298. évi perhalasztó levélre nyomva. (A gróf Forgách-család levéltárából.)
276. János boldvakői várnagy czimeres pecsétje.
1300-ik évben kelt oklevelére nyomva. (A Máriássy-család levéltárából.)
277. Pető szatmármegyei főispán pecsétje.
1317. évi oklevélre nyomva. (A Kállay-család levéltárából.)
278. Nagymartoni Pál országbíró czimeres pecsétje.
1343-ik évi oklevelén. (A Görgey-család levéltárából.)
279. Gilétfia Miklós nádor czimeres pecsétje.
1344-ik évi oklevelén. (A Görgey-család levéltárából.)
280. Laczkfi Imre nádor pecsétje.
1375-iki oklevelén. (A gróf Forgách-család levéltárából.)

281. Rátold-nembeli Ilsvai Leusták nádor pecsétje.

1396-íkévi oklevelén. (A Justh-család levéltárából.)

282. Szécsényi Frank országbíró czímeres pecsétje.

1400-ban kelt oklevelén. (A Kapy-család levéltárából.)

XII. SZEKRÉNY.

TÖRTÉNETI EMLÉKEK A XVI–XVIII. SZÁZADOKBÓL.

283. Verböczi István 1526 szeptember 23-ikán kelt levele.

Nagylucsei Dóczy Ferenczet a mohácsi ütközetet követő viszontagságok és a törököknek Drégely váráig való pusztításai felől értesíti.

Az első irat a levéltárban, mely a mohácsi vész szomorú következményeiről szól.

284. Ferdinánd király kötelező nyilatkozata 1526 december 27-ikéről.

Kötelezi magát, hogy Mária királynő, II. Lajos özvegye tanácsosait mindazon állások, javadalmak és tisztségek háborítlan birtokában meg fogja tartani, a melyeket azelőtt élveztek.

Nevezetessé teszi az oklevelet az, hogy a mohácsi

vészt követő pártküzdelmekre, különösebben az özvegy Mária királynőnek testvére érdekében kifejtett nagy tevékenységére nézve első rangú adatokat tartalmaz. Ferdinánd mint meg nem koronázott király Bécsből adja ki ezen oklevelét.

285. Egykorú német ujságlap a mohácsi csatáról. 1526.

Egy bécsi polgárnak mint állítólagos szemtanúnak tudósítása.

286. János király Budán 1527 márczius 25-ikén kelt oklevele.

Az országgyűlés által a nemesek ingóságaiból felajánlott tizedet köszönettel fogadva ígéri, hogy ebből az alkalmi adóból a nemesség régi szabadságaira semmi kár nem fog háramolni.

287. Mária királyné, II. Lajos özvegye 1529 február 2-ikán kelt oklevele.

Óvári várnagygyá Várkonyi Amadé István társaul Hauser Lénárdot nevezi ki.

288. Ujságlap egy 1529-ben a bazini zsidók által állítólag elkövetett gyermekgyilkosságról.

A címlapon a bazini zsidók gyülekezetének és a gyilkosságnál használt késnek rajza látható.

289. Zay Ferencz Nándorfehérvár elvesztéséről irt munkájának eredeti kézírata.

A munka czime: „Az Landorfehérvár elvesztésének oka e vót és így esött“. Megírásának ideje az 1530—1540. évek közé esik. A 76—77. lapokon látható szöveg a szendrői bég által felkonczolt Oláh Balázs veszedelmét beszéli el.

290. János király 1530 augusztus 20-án Budán kelt oklevele.

A debreczeni kovácsok, fegyvercsiszárok és sarkantyúkésztőknek Mátyás királytól és Hunyadi Jánosnétól kapott kiváltságait megerősíti. A mohácsi vész utáni időből ez a legrégibb czéhprivilegium a Múzeum gyűjteményében.

291. János király állítólagos levele a római pápához.

I. Ferdinánd király ellen irányuló német röpirat 1531-ből.

292. Luther Márton augusztus 6-ikán kelt levele János Frigyes szász herceghez.

V. Károly császárnak a lutheránusok ügyében megkezdett munkássága felett örömét fejezi ki. Ezt a levelet Segner András hozta magával a jenai akadémiáról 1625-ben Ujvárra s ott a szent György-templomnak ajándékozta.

293. Mayláth István és társai 1539 február 19-én Görgényben kelt oklevele, magyar nyelven, melyben János király ellen szövetkeznek.

Az oklevelet Balassa Imre, Bánffy László, Kendy Antal, Bánffy Bernát és Miklós, Kozárváry László, Janthaffy Lázár és Miklós sajátkezűleg írták alá s kívülök még kilenczen látták el pecsétjükkel.

294. Nádasdy Tamás magyar levele feleségéhez, Kanisay Orsolyához, Bécsből 1544 augusztus 23-ikáról.

I. Ferdinánddal való találkozásáról értesíti és kéri, hogy küldjön fel érett baraczkot.

A levél czimzése: „Ez levél adassék az én szerelmes Orsikámnak“. Nádasdy e levél írásakor tiz éves házas volt.

295. Utjesenich György barát (Martinuzzi) magyar levele Kállay Jánoshoz, Váradról, 1549 november 22-ikéről.

Értesíti, hogy török fogságba esett jobbágyságai kiszabadítása érdekében írt a budai basának. Nem György barát írása; a püspök csak pecsétjét nyomta reá, melynek nyomai a hátlacon

láthatók. De érdekes mint a nagy államférfiú egyetlen magyar levele, melyet kétségtelenül ő maga mondott tollba.

296. I. Ferdinánd kelet nélküli rendelete, az 1550-es évek körül, Pozsony városához.

A pozsonyi országgyűlés által megajánlott hadisegítségre hivatkozva, 500 forintot kér rögtön kamarájához beküldeni.

297. Szondy György levele 1551 aug. 22-éről Drégely várából a selmeczbányaiakhoz.

A törökök hadi készülődéseiről ad hirt.

298. A sziléziai városok 1553 január 6-dikán kelt cseh nyelvű oklevele.

Az I. Ferdinánd király által Izabella királynénak kárpótlásul megígért 100,000 forintért kezességet vállalnak.

Az oklevél Boroszló, Schweidnitz, Jauer, Strigau, Reichenbach, Boleslau és Lamberg városok függő pecsétéivel van megerősítve.

299. Ujságlap Szigetvár veszedelméről.

Egykorú tudósítás a Győr alatti keresztény táborból keltezve, 1566 szeptember 29-ikéről.

300. Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelemnek Gyulafehérvárott 1576 febr. 14-ikéről kelt adománylevele.

A Békes Gáspár elleni harcokban hűséges szolgálataival érdemeket szerzett Nagy Péter kamarást megjutalmazza Bornemissza Boldizsár birtokaival, a ki ezeket hűtlensége miatt elvesztette.

301. Musztafa budai basa magyar levele Rudolf magyar királyhoz, 1578 június 14-ikéről. A portára küldött követek számára szabad utat biztosít.

302. Grítti Lajos magyarországi viselt dolgainak leírása Andronicus Tranquillustól, Grítti titkárától 1578-ból.

A díszesen kiállított hártvakéziratot Franciscus Andronicus, az író unokaöccse, Laszki Albert szirádiai vajda, Késmárk ura számára készítette.

303. Verancsics Antal esztergomi érsek (1504—1573), *De rebus hungarorum ab inclinatione regni historia* (A magyar dolgok története az ország hanyatlásától kezdve) című töredékes munkájának kézírata.

Az eredeti kézirat, mely a magyar történelmet Mátyás halálánál kezdí, a 9-ik lapon II. Lajos jellemzésével végződik.

304. Török defter (adólaajstrom) 1579-ből.

A nógrádi szandzsák adózóinak II. Murát szultán parancsára Ahmed hatvani kerületi adószedő által összeírt névjegyzékét tartalmazza.

305. A nádudvari ütközet (1580) egykorú leírása magyar versekben.

Szerzője Salánki György; nyomtatta Kolozsvárott Heltai Gáspárné.

306. Balassa Bálint, a költő, levele Kapy Sándorhoz 1584. decz. 28-ról.

A költőnek Dobó Krisztinával Sárospatakon regényes körülmények között kötött esküvője után Szíkszóról írt levele.

307. Magyar ujságlap Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem 1585-iki tergalisti diadaláról.

Írója Pelérti Péter, a csata egyik hőse. Nyomtatta Németujvárott Manlius János.

308. Nyomtatott ujságlap Buda 1598-iki ostromáról.

Az ostromot olasz nyelven írja le.

309. Verses tudósítás Győr visszavételéről 1599.

Szerzője Gyulai Márton; nyomtatta Debreczenben Lipsiai Pál, 1619-ben.

310. Nyomtatott ujságlap a Tolna melletti 1599-ik évi diadalról.

A diadalt hollandi nyelven írja le.

311. Rudolf király Pilsenben 1600 márczius 15-ikén kelt oklevele.

A debreczeni ötvös czéh régi kiváltságait megerősíti.

Az oklevél élén látható díszes miniatürben azok a tárgyak: gyűrű, billikom és címeres pecsét-nyomó képből vannak megörökítve, a melyeket a felszabaduló legénynek remekbe kellett készítenie.

312. Bocskay István fejedelemnek Kassán, 1606 márczius 9-ikén kelt előterjesztései az április 4-ére hirdetett erdélyi országgyűléshez.

A bécsi alkudozások alatt létrejött megállapodásnak Erdélyt illető pontjait közli a rendekkel.

313. II. Mátyásnak királylyá választása előtt 1608 szeptember 12-én Bécsben kelt levele.

Forgách Zsigmond országbíró az országgyűlés megnyitása előtt Bécsben szeptember 27-ikén tartandó tanácskozásra meghívja.

314. Erdély rendleinek 1627 április 22-ikén Gyulafehérvárt kiállított hitlevele.

A II. Ferdinánd és Bethlen Gábor között megkötött 1626-iki pozsonyi béke alapján biztosítják II. Ferdinándot, hogy ellene soha fegyvert nem fognak. Az aláírások között első helyen áll Bethlen István grófé, a fejedelem testvéréé.

315. Pázmány Péter bíbornok 1629 április 3-án kelt levele Bethlen Gáborhoz.

Bethlen hadikészületének célzatait igyekszik kipuhatolni.

A levél a séllyei tanácskozásból kelt, melyben a kormány vezetői Bethlen készülődésének hírére az ország védelméről gondoskodtak.

316. Bethlen Gábor 1629 május 2-án kelt levele Pázmány Péterhez.

Az algyógyi fürdőben betegen fekvő fejedelem e levélben Pázmány Péter előbbi levelére válaszol s békés szándékai felől biztosítja a bíbornokot.

317. Brandenburgi Katalin erdélyi fejedelemasszony 1629 december 8-ikán Gyulafehérvárt kelt levele.

Az ország rendeit Bethlen Gábor november 15-én bekövetkezett haláláról értesíti és őket a temetésre meghívja.

318. I. Rákóczy Györgynek 1641 szeptember 22-ikén kelt levele fiához II. Rákóczy Györgyhez.

A fejedelem sajátkezű terjedelmes utóiratával.

319. III. Ferdinándnak 1643 november 18-án kelt sajátkezű levele.

A magánlevél jellegével bíró irat bizonyos Papphoz van intézve, mivel a császár alchimista kedvteléseiről állott összeköttetésben.

320. Lorántffy Zsuzsánna Tordán 1644 július 3-ikán kelt levele férjéhez I. Rákóczy Györgyhez.

A levél háztartási és családi ügyekről szól s a fejedelem magyarországi hadjárata idejéből a nagyszombati béketárgyalásokat megelőző napokból való.

321. Zrínyi Miklósnak, a költőnek, 1655 június 24-ről II. Rákóczy Györgyhez írott levele.

A nádorválasztás eredményéről értesíti.

322. Kemény Jánosnak 1658 június 11-ikéről a tatár-rabságból irt levele Sellyey Istvánhoz.

A fényezett török papírra írt levél aláírása : „kegyelmedrab, de szívbeli jóakarója Kemény János“.

323. II. Rákóczy György levele I. Lipóthoz Ecsed várából 1659 február 22-ikéről.

Az erdélyi rendekkel folytatott alkudozásai eredményéről tesz jelentést és támogatásától várja fejedelemsége visszanyerését.

324. Gyászversek Zrínyi Miklós, a költő halálára.

Egykorú, 1664-ben Tübingában nyomtatott füzet, latin, görög, magyar és német gyászversekkel. A magyar gyászvers szerzője Deömetry György tübingai tanuló.

325. Titkos irás kulcsa.

A titkos irás egyike azoknak, a melyeket a Zrínyi-Frangepán-Nádasdy-féle összeesküvés (1670) résztvevői egymás közötti levelezésükben használtak.

326. Apafi Mihályné Bornemisza Anna 1671 október 25-én Gyulafehérvárt kelt levele Naláczi Istvánhoz.

Háztartását, egészségi állapotát, fürdőre való menetelét érdeklő tudósításokat tartalmaz.

327. A bujdosó magyarság 1678 márcz. 8-án Somkuton kelt oklevele, melyben Teleki Mihályt vezérükké választják.

A 70 aláírással és ugyanannyi pecséttel ellátott okiratnak kiváló érdekességet kölcsönöz a bujdosó magyarság pecsétje, melyen a magyar czimer körül e felirat olvasható: *Sigillum hungarorum pro deo et patria militantium*. Az aláírások élén Wesselényi István, Thököly Imre és Wesselényi Pál nevei olvashatók.

328. I. Apafi Mihály fejedelem levele Naláczi Istvánhoz 1683 augusztus 3-áról a visegrádi táborból.

Értesíti őt Bécs alól való elvonulásáról.

329. Thököly Imre levele 1674 aug. 6-ikáról a szépsi táborból.

Ung vármegye rendeit a kassai gyűlésre meghívja.

330. Spanyol nyelvű románcz Buda visszavivásáról 1686-ból.

Hogy Budának a törököktől való visszafoglalása a kereszténységre nézve mily fontos esemény volt, mutatja az a kiterjedt egykorú irodalom, mely e nevezetes hírt újságlapok, röpívek és

versek formájában tudtul adni sietett. Ez irodalomnak egyik ritka darabja a bemutatott spanyol költemény.

331. Angol tudósítás Buda visszavivásáról.
Nyomatott Londonban 1687-ben.

332. Az 1687-iki országgyűlés törvényczikkei.
I. Lipót király aláírásával és pecsétjével megerősített nyomtatott példány.

333. II. Rákóczy Ferencz 1704 elején kelt latin kiáltványa.

Ebben a dicsőséges magyar nemzet régi sebeit megújulását hirdetve (*Recrudescunt inclytæ gentis Hungaræ vulnera*), a nemzetet felkelésre szólítja.

334. II. Rákóczy Ferencz előbbi kiáltványa magyar nyelven.

A magyar kiáltványt Debreczenben 1704-ben nyomtatták. Két példánya látható; az egyik a címlapon, a másik a szöveg kezdetén van kinyitva.

335. Az ónodi gyűlés 1707 június 22-én kelt határozatainak nyomtatott példánya.

II. Rákóczy Ferencz sajátkezű aláírásával és pecsétjével megerősítve.

336. II. Rákóczy Ferencz titkos diplomáciai leveles könyvének töredéke.

A kiállított oldal Dobozy István, a porosz királyhoz és Marlborough herceghez küldött követ részére a rakamazi táborból 1708 október 4-én adott utasítások elejét tartalmazza, a fejedelem kézírásában.

337. I. József király meghatalmazó levele Pálffy János grófhhoz Bécsből, 1710 decz. 22-ikéről.

A levél a Károlyi Sándorral folytatandó békealkudozásokról szól.

338. Károlyi Sándor grófnak 1711 márczius 14-ikén kelt titkos okirata.

Ebben I. József királynak a szatmári béke megkötése előtt hűséget esküszik.

339. Eleonora anyakirálynénak, I. Lipót özvegyének, 1711 május 26-ikán kelt okirata, melyben a szatmári békét megerősíti.

A törvényhatóságokhoz megküldött nyomtatott példányok egyike, a királyné sajátkezű aláírásával és pecsétjével.

340. A legelső állandó magyarországi ujság egy száma.

A hazai első latin ujság, a Nova Posoniensia kitett száma 1722 július 8-án kelt. Tartalmazza többek között az ez évi országgyűlés megnyitásáról szóló leírást.

341. III. Károly királynak a magyar országgyűléshez 1728 augusztus 16-án intézett leírata.

Az 1715. évi 34. törvénycikkre hivatkozva, a német lovagrend ügyét a rendek figyelmébe ajánlja.

342. Mária Terézia sajátkezű levele Grassalkovich Antal grófhoz, 1771-ből keltezve.

A királynő sajnálkozását fejezi ki a felett, hogy Szent István király jobbjának Budára hozatalakor rendezett ünnepélyen nem vehet részt.

XIII. SEKRÉNY.

TÖRTÉNETI EMLÉKEK A XIX. SZÁZADBÓL.

343. Gróf Széchényi Ferencz beadványa Ferencz királyhoz 1802. márcz. közepe táján, melyben engedélyt kér arra, hogy gyűjteményeit az országnak ajándékozhassa.

A beadvány német eredetijét a legfelsőbb resolúcióval ellátva az országos levéltárban őrzik. A gróf Széchényi-család levéltárában a beadványnak több német, latin fogalmazványa van.

344. A Magyar Nemzeti Múzeum alapító levele.

Ünnepélyes formában kiadja Ferencz király 1802. nov. 26-án és ebben jóváhagyja gróf Széchényi Ferencznek alapítását, mely szerint

könyveit, kézíratait, éremgyűjteményét a nemzetnek egy létesítendő országos könyvtár céljaira felajánlja. (A gróf Széchényi-család levéltárából.)

345. Gróf Széchényi Ferencz naplója.

A kinyitott hely, 1802 november 25. és 26., azon bejegyzéseket mutatja, melyeket a gróf a Magyar Nemzeti Múzeum alapítása alkalmából a naplóba írt. A nov. 26-ához németül írt feljegyzés ez: „A nemzetnek ajándékozott könyvek, régi pénzek stb. felől tett bevallásom kir. diplomával megerősítettett“.

346. Gróf Széchényi Ferencz levele Miller Ferdinánd Jakabhoz, a Széchényi orsz. könyvtár első öréhez 1803. augusztus 9-éről.

Megköszöni a Széchényi országos könyvtár rendezése és gyarapítása körül kifejtett munkásságát.

347. Gróf Széchényi István levele atyjához, 1803. decz. 26-áról.

Megköszöni a Magyar Könyvházból (a Széchényi orsz. könyvtár nyomtatott katalógusából) néki ajándékozott példányt. A levelet gr. Széchényi István 12 éves korában írta. (A gr. Széchényi-család levéltárából.)

348. A Magyar Nemzeti Múzeum első vendékönyve.

A kinyitott lapon a legelső aláírás Ferencz királyé, a ki a bejegyzés szerint 1807. május 20-ikán látogatta meg a Múzeumot. Utána Sándor orosz czár következik, ki 1814. aug. 26-án jegyezte be nevét. Az uralkodó-háznak több tagjától látunk még aláírást ezen az oldalon.

349. Ferdinánd főherczeg trónörökös levele József nádorhoz Budáról, 1807 május 1-éről.

A trónörökös e 14 éves korában egészen sajátkezűleg írt levelében, Bécsből Budára tett utazását mondja el. A főherczeg ez alkalommal a Nemzeti Múzeumot is meglátogatta és nevét az intézet vendékönyvébe 1807 május 6-án beírta.

350. József nádor latin levele gróf Széchényi Ferenczhez. Kelet nélkül (1809-ben írva).

Közlí, hogy az országgyűlés holnapí ülésén indítvány fog történni a nemesí fölkelés felajánlása tárgyában.

351. I. Napoleon franczia császár proklamációja a magyarokhoz, 1809 május 15-éről.

A császárnak Schönbrunnból három nyelven, francziául, németül és magyarul kiadott nyom-

tatott proklamációja, melyben a magyarokat felszólítja, hogy függetlenségök kimondására Rákos mezején gyűljenek össze.

352. Rainer főherczeg levele gróf Colloredo József táborszernagyhoz, Budáról 1809 máj. 15-éről keltezve.

Utasításokat ad a magyar insurrectio felszerelésére vonatkozólag.

353. A magyar nemes fölkelő sereghez. (Nyomtatott proklamáció.)

Keltezve Pozsonyból 1809 november 24-éről. Ebben Ferencz király köszönetet mond a nemesi felkelő seregnek és azt haza bocsátja.

354. Gróf Széchényi Ferencz bucsúja fiától Istvántól.

Az 1817 május 16-án irt hatoldalnyi német levélben gr. Széchényi Ferencz bucsút vesz István fiától, mikor ez ezredéhez bevonult.

355. József nádor sajátkezű levele gr. Széchényi Ferenczhez, 1819 okt. 22-én.

Tudatja, hogy külföldi útjából visszatérve, első gondja volt a gróf által alapított nemzeti inté-

zetet megtekinteni. Értesülvén a gróf újabb nagy adományáról (a soproni könyvtár átadásáról), köszönetet mond a Széchényi országos könyvtár nagymérvű gyarapításáért.

356. A Kossuth Lajos által szerkesztett Országgyűlési Tudósítások eredeti kézírata.

A bemutatott részben Kossuth Lajos a főrendeknek 1833 márcz. 27-én tartott üléséről közöl kivonatos tudósítást, a hol gr. Széchényi István is nagyobb beszédet tartott.

357. Bárá Wesselényi Miklósnak 1834 decz. 9-én Szatmár vármegye közgyűlésén mondott beszéde.

Ez azon beszédek egyike, melyek miatt Wesselényi ellen hűtlenségi kereset indíttatott. A szövegben látható javítások Wesselényi kezétől erednek.

358. Gróf Széchényi István emlékirata Metternich Kelemen államkancellárhoz 1835 ápr. 28-iki kelettel.

Széchényi Istvánt reform-eszméi miatt sok váddal illették ellenségei. A kancellár e vádakát önigazolás céljából közölte Széchényivel, ki erre hosszabb memorandumban fejtegeti álláspontját.

359. Kölcsey Ferencz levele Kossuth Lajoshoz 1837 ápríl 25-éről.

A hűtlenségi vád miatt elfogott magyar ifjak ügyéről és Szatmár vármegyének erre vonatkozó felíratáról tudósítja.

360. Gróf Széchényi István akadémiai tiszteletbeli tagságáról szóló oklevél.

Az 1838 szeptember 7-éről keltezett oklevelet József nádorispán mint pártfogó, gr. Teleki József mint előlülő és Dr. Schedel (Toldy) Ferencz mint titoknok írták alá.

361. Deák Ferencz levele Kossuth Lajoshoz 1844 november 21-ikéről.

A 18 oldalnyi levélben baráti érzelmeinek változatlanságáról biztosítja s rendületlen bizalmát kéri. Landerernek, a Pesti Hírlap kiadójának azon eljárását, hogy Kossuthtól a szerkesztést elvette és másra ruházta, erősen megrójjá. Széchényi Istvánnak és Dessewffy Aurélnak Kossuthtal folytatott politikai küzdelmeire nézve nyilatkozik és Kossuth álláspontját helyesli. Védelmezi magát Kossuth szemrehányásai ellen, a ki rossz néven vette, hogy tollával nem ment segéd-mére a vitában. Eötvös Józsefet Kossuth ellenségének nem tartja s az általa felvetett centralisatio eszméjét bonczolgatja. A védegylet ügyében bőven ír; az egylet által kitűzött célhoz tör-

hetetlen ragaszkodását nyilvánítja és a maga részét kéri a munkából. Értesíti a megyei ügyekről. Báro Wesselényi Miklós betegségét nagy részvéttel veszi tudomásul.

Végül az országgyűlés eredményeiről, különösen a közös teherviselés ügyéről kéri Kossuth tájékoztatását és néhány érdekes megjegyzést fűz Kossuthnak Metternich herczeggel folytatott beszélgetéséhez.

362. Pulszky Ferencz naplója.

A kinyitott hely egy, az örökváltság ügyében irt hírlapi cikkének fogalmazványa 1847 júl. 30-áról. Pulszky Ferencz nagyérdekű naplóinak teljes sorozata — egy kötet híján — a Széchényi orsz. könyvtárban van.

363. Petőfi Sándor „Nemzeti dal-“ának 1848 márczius 15-ikén nyomtatott két példánya.

A szabadsajtó első terméke. Az egyik példányon Petőfi Sándor sajátkezevel írva ez olvasható: „Az 1848-iki márczius 15-én kivivott sajtósabadság után legeslegelőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélekzete“.

364. Falragasz 1848 márczius 16-ikáról.

A „Kiket kíván a nemzet felelős Minisztereknek“ felíratú falragasz Landerer nyomdájában az ellenzéki kör meghagyására készült.

365. István nádor, királyi helytartó rendelete 1848 ápríl 13-án.

Klauzál Gábor miniszterhez intézett és Széchényi István közlekedési miniszter által ellenjegyzett rendeletében egy katonai csapatnak a Dunán, Pestről Komáromba való szállítása iránt intézkedik.

366. István nádor, kir. helytartó 1848 május 20-án kelt országgyűlési meghívója.

Szól Szentkirályi Móriczhoz, a jászkunok kapitányához. A meghívó Szemere Bertalan belügyminiszter ellenjegyzésével van kiadva.

367. V. Ferdinánd király 1848 június 25-én kelt rendelete.

Szemere Bertalan belügyminiszter előterjesztésére és hg. Esterházy Pál ellenjegyzésével Majláth György országbíró a felső-tábla (főrendiház) elnökévé és br. Perényi Zsigmondot másodelnökévé kinevezi.

368. Perczel Móricz tábornok rendelete Görgei Arthur őrnagyhoz 1848 október 4-én.

Szolgaegyházán (Fejérm.) kelt és sajátkezűleg írt rendeletében meghagyja, hogy az ellenség előnyomulását Kálozd felé ellenőrizze. (A Görgei-család levéltárából.)

369. Damjanich János honvéd ezredesnek 1848 decz. 28-án kelt tábornoki kinevezése.
A kinevezést a honvédelmi bizottság nevében Kossuth Lajos elnök írja alá.
370. Damjanich János tábornok parancsa.
A czeruzával irt németnyelvű parancs Kászonyi alezredeshez van intézve és kelt a szolnoki csata napján, 1849 márczius 5-én. (A Görgey-család levéltárából.)
371. Guyon Richárd honvéd ezredes, komáromi várparancsnok, tábornoki kinevezése.
Az 1849 márczius 8-án kelt kis okirat egészen Kossuth Lajos kezeirása; azért oly kicsiny és gyűrődött, mert azt úgy kellett az ellenségtől körülvelt Komárom várába becsempészni.
372. Mészáros Lázár hadügyminiszter levele Kossuth Lajoshoz.
1849 márczius 11-én kelt sajátkezű levelében a hadvezérletben előforduló bajok orvoslására véleményét közli Kossuthal.
373. Görgei Arthur tábornok 1849 ápr. 6-án az isaszegi csata után kiadott proklamációja.
A darab a proklamáció fogalmazványa és Görgei Arthur saját kezeirása. (A Görgey-család levéltárából.)

374. Szemere Bertalan levele Kossuth Lajoshoz 1849 május 1-ről.

Körvonalozza benne azokat az elveket, melyek szerint a független Magyarországot kormányozni kell.

375. Görgei Arthur tábornoknak altábornagyi kinevezése.

Kelt 1849 május 22-én. A Kossuth Lajos kormányzó és Szemere Bertalan miniszterelnök által aláírt okirat egyúttal Görgeinek a katonai érdemrend nagy keresztjével való kitüntetését is tartalmazza. (A Görgey-család levéltárából.)

376. Szemere Bertalan miniszterelnök megkeresése Duschek Ferencz pénzügyminiszterhez 1849 június 2-án.

Arra hívja föl, hogy a debreczeni városháza egyik szobájában őrzött magyar szent koronát szállítsa Budapestre.

377. Aradvára megadásának feltételei.

Német nyelven felvett jegyzőkönyv, mely Aradvárának 1849 június 3-án gróf Vécsey tábornok részére történt megadása feltételeit foglalja magában. A jegyzőkönyvet a magyar kormány részéről Boczkó Dániel kormánybiztos írta alá.

378. A Csík-Szeredán megjelent Hadi Lap egy száma 1849 június 4-éről.

A szabadságharcz korában virágzásnak indult magyar hírlapirodalom egyik legritkább terméke.

379. Gróf Leiningen Károly ezredes levele Görgei Arthurhoz.

Az 1849 június 22-én a peredi csata második napján sietve, czeruzával írott levelében arról értesíti Görgeit, hogy mikor a támadásra vonatkozó rendeletét vette, akkor már megkezdte a visszavonulást. (A Görgei-család levéltárából.)

380. Gróf Andrássy Gyula levele Pulszky Ferenczhez.

Konstantinápolyból 1849 július 4-éről keltezett levelében Pulszkyt, ki ekkor a magyar kormány londoni diplomáciai ügyvivője volt, a portának Magyarország iránti magatartásáról tudósítja.

381. Minisztertanácsi és haditanácsi jegyzőkönyv 1849 július 5-ről.

E minisztertanácsban Görgei Arthur tábornoknak a hadügyminiszterségről való lemondása fogadtatik el. (A Görgei-család levéltárából.)

382. Bem tábornok napi parancsa.

Kiadta 1849 július 25-én Oknán, Moldvában, hová az ojtózi szoroson keresztül azért vonult be, hogy az oroszokat visszanyomja.

383. Szemere Bertalan miniszterelnök és gróf Batthyány Kázmér külügyminiszter számára kiállított megbízólevél.

Az 1849 július 29-én két nyelven, francziául és magyarul kiállított megbízólevélben a magyar kormány a nevezetteknek felhatalmazást ad, hogy Paskievics orosz fővezérrel békealkudozásokba bocsájtkozzanak.

384. Gróf Rüdiger Theodor orosz tábornok levele Görgei Arthurhoz.

Az 1849 augusztus 9-én Ártádon kelt levélben az orosz tábornok tudatja a magyar fővezérrel, hogy az orosz hadsereg rendeltetése a harc; ha tárgyalásokba akar bocsájtkozni, forduljon az osztrák fővezérhez. (A Görgei-család levéltárából.)

385. Nagy Sándor jelentése Görgei Arthurhoz Aradvár alatt 1849 augusztus 10-én délután 1 órakor.

A sietve, czeruzával írott pár sor az orosz hadsereg előnyomulásáról és túlnyomó nagy erejéről értesíti a fővezért. (A Görgei-család levéltárából.)

386. Kossuth Lajos és az ország kormányának lemondása 1849 augusztus 11-én.

A legfőbb hatalom ez okiratban Görgei Arthur kezébe tétetik le. Az egészen Kossuth Lajos kormányzó kezével irt okmányt kivüle még Csányi László közmunka- és közlekedésügyi miniszter, Vukovics Sebő igazságügyminiszter és Horváth Mihály kultuszminiszter irták alá. (A Görgei-család levéltárából.)

387. Görgei Arthur felhívása a szabad csapat parancsnokságához.

1849 augusztus 19-én Nagyváradról keltezett felhívásában azon szabad- vagy védseregi csapatot, mely Miskolcz, Diósgyőr és Eger között portyázik, fegyvereik lerakására hívja fel.

388. Dank Agáp, a pesti szent-ferenczrendiek főnöke által kiállított nyugtatvány.

Az 1849. okt. 11-én kiállított nyugtatvány azon 70 frtnyi összegről szól, a mennyibe az okt. 6-án kivégzett gr. Batthyány Lajos holttestének a ferenczrendiek pesti sírboltjába való eltemetése került.

389. A felvidéki magyar hadsereg hadműködési naplója.

A felvidéki hadseregnek 1848/49-ben végzett műveleteiről vezetett eredeti napló (Operations-Journal) Bayer vezérkari főnök kezeírása. (A Görgei-család levéltárából.)

XIV. SZEKRÉNY.

IRODALMI EMLÉKEK.

390. Istvánffy Miklós (szül. 1538 körül, megh. 1615) „Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXVIII.” című munkájának kézírata.

Magyarország egykori nádorhelyettesének ezen műve Bonfinius történetének folytatása. Megírja benne az 1490—1609-ig terjedő kor eseményeit. Mint udvari ember sok, másnak hozzáférhetetlen adat birtokába jutott és ez becsessé teszi művét. Latin stílusáért magyar Liviusnak nevezték el. A kézirat Istvánffy sajátkezű írása, a melyet Pázmány Péter, ki a munka megírására felszólította, nyomtatott ki először Kölnben 1622-ben. Később még 1685-, 1724-, 1758-ban is ki nyomatták. Mint Rudolf király hive, történetét neki ajánlotta, azonban Rudolfnak közbejött

halála miatt tényleg át nem nyújtotta. Ekkor az ajánlásban Rudolf nevét kitörülte és helyette II. Mátyásét írta.

391. A Szencsey-codex.

A XVII. században Szencsey György által összeírt versesgyűjtemény régi világi líráknak egyik legbecsesebb emléke. Erdekessé teszik magyar népies ízlésben kifestett kezdőbetűi is. Anyagát Thaly Kálmán ismertette és nagy részben közölte is a Vitézi Énekekben s Adalékaiban. A kézirat-hoz van kötve: „Hajdani emlékezetes nemes nagy Kúnságnak, vitézek annyának és táplálójának mostani romlása” című 1698-ban készült magyar nyomtatvány, mely a Régi Magyar Könyvtárnak becses unicum darabja.

392. A Mátray-codex.

A XVII. századból származó verses gyűjteményben 44 vegyes és 17 Balassa Bálinttól származó érem maradt ránk. Thaly Kálmán ismerteti a Vitézi Énekekhez írt bevezetésében, a hol anyagát is kiadta. Mátray Gáborról, a Magyar Nemzeti Múzeum volt öréről kapta elnevezését.

393. Pápai Páriz Ferencz (1649—1716) kezeirása.

A bemutatott lapon a hírneves szótáriró kezeirásával egy XVI. századi tréfás latin költemény másolata olvasható.

394. Gyöngyösi István (megh. 1704) „Csalárd Cupido” című művének kézírata.

A XVII. század kedvelt költője ezen verses regényét gr. Koháry Istvánnak ajánlotta, a mint ezt a bemutatott lapon láthatni. Az egész kötet Gyöngyösi kezeirása. Nyomtatásban először 1734-ben jelent meg, később pedig 1751- és 1772-ben adták ki újból. Összes munkái kiadásában 1796-ban Dugonics András tette közzé.

395. Cserei Mihály (1668—1756) történetíró folyamodványa III. Károlyhoz.

Kelt 1722 május 28-án. Az Emlékiratok szerzője bizonyos birtokok ügyében kéri a király kegyességét.

396. Bél Mátyás (1684—1749) „Notitia Hungariae nova historico-geographica” című művének eredeti kézírata.

A jeles földrajzi és történeti író fentjelzett művének kéziratban maradt, kiadatlan része. A bemutatott lapokon Várpalota és Nagy-Vásonykő leírását olvashatni.

397. Mikes Kelemen (1690—1762) „Mulatságos napok” című művének kézírata.

II. Rákóczy Ferencz hűséges társának érdekes inkább, mint értékes szépirodalmi munkája a

szerző kezeirásában. Gomezné Poisson Magdolna „*Les journées amusantes*” elbeszélés-gyűjteményének fordítása. Kiadta Abafi a Nemzeti könyvtárban.

398. Báró Amade László (1703—1764) verseinek eredeti kézírata.

A bemutatott lapokon a költő kezeirásában világi énekeinek egyik legelterjedtebb darabját, egy katonadalt olvashatni, a mely kedvelt éneke volt a XVIII. század magyarjainak. Amade versei nyomtatásban 1836-ban jelentek meg.

399. Faludi Ferencz (1704—1779) „*Constantinus Porfyrogenitus*” című szomorújátékának kézírata.

A jelesebb iskoladramák egyike. Tartalmilag igen érdekes, szerkezetére nézve messze túlszárnyalja a többi iskoladramákat. Nyelvezetében pedig Faludi kiváló magyarosságot mutatja. Nyomtatásban megjelent Kassán 1754-ben, Pozsonyban 1787-ben, Pesten 1853-ban.

400. Pray György (1724—1801) „*Jus regum Hungariae in Dalmatiam et mare Adriaticum*” című értekezésének kézírata.

A szerző számos jogtörténeti munkáinak egyike. Ezen eredeti kéziratban II. József megbízásából a magyar szent korona viselőinek Dalmáciára és a tenger mellékre vonatkozó jogait fejtegeti.

401. Cornides Dániel (1732—1787) levele Hajós Gáspárhoz.

Kelt 1780 november 19-én. A hunn-írásnak érdekes kérdését tárgyalja.

402. Katona István (1732—1811) történetíró „Epistola exegetica in Antonii Gánótzii disputationem” című értekezésének eredeti kézírata.

Katona Prayval és Cornidessel együtt irodalmi vitát folytatott Gánótzii Antal nagyváradí kánonok ellen, a ki Pray Györgynek szent Lászlóról írott munkáját hevesen megtámadta. A három értekezés együtt jelent meg Pesten 1784-ben. A bemutatott eredeti kézíraton az utolsó oldalon olvashatni a cenzor imprimatur-ját.

403. Baróti Szabó Dávid (1739—1819) „Paraszti majorság” cz. munkájának eredeti kézírata.

A mű Vaniére tankölteményének hexaméterekben való magyar fordítása. A kinyitott lapokon a kilenczedik könyv bevezető sorai láthatók, a melyekben a szőlőtőről énekel. Nyomtatásban 1779—80- és 1794-ben jelent meg.

404. Dugonics András (1740—1818) „Etelka” című regényének eredeti kézírata.

A magyar széppróza szorgalmas munkásának ezen regénye úgyszólván az első magyar regény.

Sikere igen nagy volt. Rövid idő alatt három kiadást ért. (1788, 1791 és 1805.)

405. Rajnis József (1741—1812) „Magyar Parnassus” cz. munkájának eredeti kézírata.

A bemutatott kézirat az író poetikai munkájának: a „Magyar Helikonra vezérő kalauz”-nak második kiadása, illetve átdolgozása. A magyar versmérték elveit tárgyalja példákkal felvilágosítva. Nyomtatásban ez az átdolgozás nem jelent meg.

406. Kovachich Márton György (1743—1821) „*Conspectus historico-statisticus typographiarum sub sacra Corona Hungariae olim erectarum aut hodie florentium*” czimű munkája.

Az eredeti kézirat a magyarországi nyomdászat történetével és a XIX. század első éveiben létező magyar nyomdák állapotával foglalkozik. Nyomtatásban nem jelent meg.

407. Bessenyei György (1747—1810) „*Tarimenes utazása*” czimű regényének kézírata.

Filozófiai regény, melyben politikai gondolkodásának költői alakban ad kifejezést. Nyomtatásban nem jelent meg, csak a Szépirodalmi Lapok közölt belőle 1853-ban mutatványt.

408. Révai Miklós (1750—1807) „Elaboratio grammatica hungarica” című művének eredeti kézírata.

A bemutatott kézirat a jeles nyelvtudományi író magyar nyelvtanának harmadik része. A magyar mondattan kérdését tárgyalja. Nyomtatásban még eddig nem jelent meg.

409. Virág Benedek (1754—1830) „Magyar századok” című művének kézírata.

A XIX. század első felében a legjobb magyar nyelvű történeti kézikönyv. Horvát István ennek hatása alatt lett történetíró. A Magyar Nemzeti Múzeum 1817-ben a Marczibányi jutalommal tüntette ki. A bemutatott eredeti kézirat a munka III. részét képezi, a melyet Toldy Ferencz az I. és II. részszel együtt tett közzé 1863-ban. Első része önállóan 1808-ban, a második 1816-ban került sajtó alá.

410. Kazinczy Ferencz (1759—1831) „Stella” című dráma-fordításának kézírata.

Számos műfordításainak egyike. Goethe után alkalmazta magyar nyelvre. Először 1795-ben adták elő. Nyomtatásban megjelent 1794-ben, továbbá összes munkáinak 1879-iki kiadásában.

411. Kazinczy Ferencz levele Aranka Györgyhöz.

Kelt Kassán, 1789 július 10-én. Felgyógyulásáról értesíti és nyelvészeti kérdéseket fejteget. Érdekessé teszi a francia és német nyelvről irt részlete.

412. Kazinczy Ferencz levele báró Ráday Gedeonhoz.

Kelt Regmeczen, 1790 augusztus 15-én. Értesíti, hogy az Orpheus 4-ik darabjába mely munkáit vette be. Az Orpheus következő darabjaira kéri közreműködését.

413. Kazinczy Ferencz levele Bajza Józsefhez.

Kelt Széphalmon, 1825 november 11-én. Sallustius fordításának előkészületéről és egyéb irodalmi eseményekről értesíti.

414. Kisfaludy Sándor (1772—1844) „Himfy szerelmei” kézirata.

A bemutatott kézirat a „Kesergő Szerelem” kézirata, melyet a költő cenzurái bírálatra készített. Az utolsó oldalon van a cenzor jóváhagyása: „Imprimatur. Budae, 20-a Aprilis 1807. Franc. Madarassi mp. revisor librorum.” Önállóan 1801-, 1807-ben; összes munkáiban 1848-, 1870—71- és 1892-ben jelent meg nyomtatásban.

415. Kisfaludy Sándor „Franczia fogságom“ című feljegyzései.

Eredeti kézírata a költőnek. A benne lévő versek nagy része idézet német, franczia és olasz költők remekeiből. Az első részben „Himfy szerelmei“-hez tartozó és egyéb verseket találunk. A bemutatott oldalakon a megelőző szám alatt kiállított „Himfy szerelmei“ kilenczedik énekével párhuzamos részeket olvashatni.

416. Csokonai Vitéz Mihály (1773—1805) „Hála-ének gróf Széchényi Ferenczhez“ című költeményének kézírata.

Irtta 1802. deczember 19-én. A Magyar Nemzeti Múzeum alapítója a „Magyar Könyvesház“ egy példányával tisztelte meg a költőt. Erre írta a grófhhoz verses köszönő sorait. Csokonai ezen időben arra törekedett, hogy a Széchényi-könyvtár tisztviselője lehessen.

417. Berzsenyi Dániel (1776—1836) levele Bajza Józsefhez 1832-ből.

Munkái második kiadása felől ír Bajzának, a ki erre, mint a levél tartalmából kitetszik, készítette.

418. Horvát István (1784—1846) „Mindennapija“.

A Széchényi Orsz. könyvtár egykori örének és neves történetírónak mindennapi életéből, tevé-

kenységéből vett feljegyzések, a melyek úgyszólván életének minden mozzanatát megőrizték. A látható kötet 1805-ből való és a bemutatott lapon márczius 1-ső és 2-ik napján történt bejegyzések olvashatók.

A Magyar Nemzeti Múzeum kézirattára kilencz kötetét őrzi ezen naplójegyzeteknek az 1805—1809. közti időből.

419. Kisfaludy Károly (1788—1830) kötelezvénye az „Auróra“ czimű évkönyv céljaira kölcsönvett 3000 forintról.

Kelt 1824 február 6-án.

Érdekes emléke a 20-as évek irodalmi küzdelmeinek. Egy évkönyv megindításának szüksége arra készteti Kisfaludy Károlyt, hogy az irodalom barátaitól kölcsönt vegyen fel. A később nagyfotosságú „Auróra-kör“ Kisfaludy Károlynak ezen vállalkozásából származott és lett irodalmunk hatalmas fellendítője.

420. Kölcsey Ferencz (1790—1838) levele Horvát Istvánhoz, 1813. aug. 13-áról.

Az Álmosdról írt levélben barátját Kállay Ferenczet ajánlja Horvát István barátságába.

421. Katona József (1792—1830) versei.

A Bánk-bán írójának ifjúkori verses kísérletei, a melyeket 1818-ban írt össze a költő. Nyom-

tatásban összes művei kiadásában jelentek meg 1880—1881-ben.

422. Déryné (1793—1872) naplója.

Az előkelő magyar színésznő naplójának egy kötete. Memoire-irodalmunknak egyik érdekes darabja. A Kisfaludy-társaság megbízásából Törs Kálmán adta ki 1879—80-ban. Másodszor Bayer József 1901-ben rendezte sajtó alá. A magyar színészet történetére nézve elsőrendű kútforrás.

423. Bárá Jósika Miklós (1794—1865) „A hat Uderszki leány“ című regényének eredeti kézírata.

Az 1858-ban első kiadásban megjelent regény eredeti kéziratából a III. kötet czimlapja látható. Azóta már három kiadást ért.

424. Bajza József (1804—1858) „Intés“ című költeménye.

A költő sajátkezű fogalmazványa.

425. Bárá Eötvös József (1813—1871) „Gondolatok“ című munkájának eredeti kézírata.

A három kiadásban is, 1865, 1874. és 1884-ben megjelent „Gondolatok“ eredeti kéziratából a könyvtár csak egy kis töredéket őriz.

426. Szigligeti Ede (1814—1878) „Mama“ című vigjátékának eredeti kézírata.

A bemutatott lapokon rendezői célra szolgáló helyrajz látható, a mely a II. felvonás 1. jelenetéhez adja meg az utasítást. A kézirat a vigjáték első fogalmazványa. Nyomtatásban megjelent 1863-ban.

427. Tompa Mihály (1817—1868) „Kazinczy Ferencz emlékezete“ című költeményének kézírata.

Kazinczy születésének századik évfordulójára írta Hanván 1859 augusztus 4-ikén. Tompa Mihálynak egyik legjelesebb költeménye.

428. Madách Imre (1823—1864) „Csák végnapjai“ című drámájának kézírata.

Az „Ember tragédiája“ nagynevű írójának egyik drámája eredeti kéziratban. Megjelent összes műveivel együtt, de tetemesen átdolgozva, 1879-ben és 1894-ben.

429. Vörösmarty Mihály (1800—1855) „Szózatá“-nak kézírata.

A hazaszeretetnek ezen gyönyörű terméke a mellette levő lapon bemutatott költeménnyel együtt a Magyar Nemzeti Múzeum kézirat-

gyűjteményének nagybecsű ereklyéje. 1847-ben a magyar nemzet újjászületési küzdelmeinek hatása alatt írta Szózatát.

430. Vörösmarty Mihály „A vén cigány” című költeményének kézírata.

A nagy költőnek élete utolsó éveiből származó remeke. 1854-ben írta az orosz-török háború kitörésekor. Hazafiúi reménye éledt föl lelkében s önmagának jósolja a szabadság elkövetkező örömnünnepét, Magyarország ügyének jobbra fordulását.

431. Petőfi Sándor (1823—1849) verseinek kézírata.

A bemutatott oldalon „A magyar ifjakhoz” című versének kéziratát olvashatni. A jelen kötet egyike azon becses Petőfi-ereklyéknek, melyek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában nagy számmal őriztetnek.

A kiállított darab 1847-ben írt verseinek eredeti kéziratát tartalmazza megírásuk sorrendjében.

432. Petőfi Sándor szépirás-próbája.

A bemutatott ereklye a költőnek Aszódon 1835—38-ig töltött tanulóéveiből (1836 jún. 23-áról) való. A keretet képező rajz alatt ez olvasható: Pinx. Al. Petrovits.

433. Petőfi Sándor irat-tárczája.

A tárczába fűzött pár oldalnyi papírlapon különféle bejegyzések között, a melyek némelyikében felesége kezeirására ismerünk, négy, czeruzával irt verstöredéke is van. Ezek között „A bokor a viharhoz” című verse olvasható, a melyet feleségének czeruza-jegyzete szerint 1848 szeptember 8-ikán irt a Zugligetben.

434. Petőfi Sándor „A helység kalapácsa” című műve.

A költemény 1844-iki kiadásának humoros rajzú borítókkal ellátott példányai szerfölött ritkák.

435. Petőfi Sándor „János vitéz” című költeménye.

Az 1845-ben Vahot Imre által kiadott és elég ritka kiadásból kevés oly példány létezik, melynek eredeti borítóklapja is megvan.

436. Petőfi Sándor rajza.

Arany János arczképének czeruzarajza Petőfi Sándor kezemunkája, a mit a költő Nagy-Szalontán Arany vendégeként való időzése alkalmával vetett papírra. A rajzhoz írott vers Arany János kezeirása.

437. Arany János (1817—1882) levele Petőfi Sándorhoz.

Kelt 1847 február 28-án. A „Toldi“ pályadíjjal kitüntetett költőjének első bizalmasabb levele Petőfihez. Arany Jánost mélyen érintette Petőfinek 1847 február 7-én Toldi megjutalmazásakor írott üdvözlő levele és erre írja válaszáát, melyben meghatottan tárja fel ragaszkodását Petőfihez.

438. Arany János „Toldi“-ja és „Toldi estéje“.

A magyar népies éposz megteremtőjének Toldi című hármass époszából az első és utolsó részt tartalmazza e kötet, a költő eredeti kezeírásában. A kinyitott lapok az első rész záró sorait és Toldi estéje első énekének első négy versszakát mutatják. Az első rész 1847-ben, mint a Kisfaludy-társaság által koszorúzott pályamunka, jelent meg először nyomtatásban s azóta sok kiadást ért. A harmadik rész, Toldy estéje, a mely az Akadémia Marczibányi-féle jutalmát nyerte el, 1854-ben érte meg első kiadását s azóta már a hatodik kiadásban forog közkezen.

439. Feiligrath Ferdinánd (1810—1876) német költő „Ungarn“ című költeményének eredeti kézírata.

A költemény, melyben a költő a magyarok szabadságharczát magasztaló szavakkal dicsőíti, az 1849. év eseményeinek közvetlen hatása alatt készült.

440. Dickens Károly (1812—1870) angol regény-író levele Pulszky Ferencznéhez 1855 július 27-ről.

A világhírű író Pulszkyné néhány verséről ír, a kívül mint a „Household Words“ című lap szerkesztője levelezésben állott.

441. Haydn József (1732—1809) zeneköltő levele az Artaria bécsi kiadóczéghez.

A levél 1789 november 15-én Eszterházáról (Estoras) kelt abból az időből, mikor Haydn a hg. Esterházy-féle zenekarnak karmestere volt. Biztosítja benne a kiadóczéget, hogy munkáinak kiadására első sorban tarthat igényt.

442. Beethoven Lajos (1770—1827) levele Varenna József gráczí kamaraügyészhez.

Valószínűleg 1811-ből való. Varenna Beethoventől valamely jótékonyczélú előadásra több zene-

művét kérte; többek között „István király“ néven ismert ouverturejét. Beethoven e levelében arról értesíti Varenát, hogy „István király“ ouverturejét, a mely akkor „Ungarns erster Wohlthäter“ czímen szerepel, még nem kapta vissza Pestről, a hol épen a pesti német színház megnyitására tanulta be a zenekar. Beethoven ugyanis az 1812 február 9-én tartott színházi megnyitóra írta ezen ouverturejét.

443. Beethoven Lajos „Ouverture zu Ungarns grossem Wohlthäter“ című műve.

A bemutatott kézirat a világhírű zeneszerző sajátkezű javításai láthatók. A címben megemlített jóltevője Magyarországnak: Szent István király. A kötet az 1 első hegedű és 2 nagybőgő szólamot tartalmazza.

444. Liszt Ferencz (1811—1886) kézírata.

A bemutatott lap Wagner Richárd „Tannhäuser“-éből az „O du mein holder Abendstern“ kezdetű áriának átírata zongorára.

FELFÜGGESZTETT KERETEK BEN.

445. A levéltár legrégibb papiros oklevele.

Azon szövetség okirata, melyet egyrésztől Károly szicíliai király, másrésztől IV. László magyar király megbízásából Spalato és Sebenico dalmáciai városok Barabelli Máté közjegyző előtt az adriai tengeren garázdálkodó kalózok kiirtására kötöttek. Kelt 1274 szeptember 4-ikén. Papirosra irt oklevelek a XIII. századból a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Ugyan-
ebben a keretben van:

446. A Magyarországon irt legrégibb papiros oklevél.

Gentilis bíbornok, a szentszék magyarországi követe 1310 május 2-án Pozsonyban kelt és Benedek erdélyi püspökhöz intézett levelével az Erdélyre kivetett egyházi tilalomnak szigorú megtartását rendeli el, és a többi közt fölszó-

lítja a püspököt, hasson oda, hogy László erdélyi vajda a szent koronát Károly királynak kiszolgáltassa.

Ez a legelső ismert oklevél, melyet Magyarországon papírosra irtak. A papíros kétségtelenül olaszországi eredetű.

447. Bécs városának üdvözlő irata a magyar nemzethez 1848. április 21-ikéről.

Bécs városa a magyar nemzet részéről tapasztalt rokonszenvnek és a magyarok által a bécsieknek adott zászló viszonzásául a pesti múzeumnak Mátyás király pajzsát ajándékozta. Egyszersmind a magyarok iránt táplált érzelmek tolmácsolására két megbízottját küldi Pestre.

A pajzs, mely voltaképen Mátyás király fekete seregének felszereléséhez tartozott, ma is megvan a Múzeum régiségtárában.

448. Kötési tábla a XV. századból.

Erős bronzveretekkel díszített s barna bőrrel bevont kötési tábla, a mely egy Pozsonyban készült XV. századi egyházi szerkönyv borítékának első lapjául szolgált. Szélét keleti izlésű fonadékhoz hasonló vaknyomás, közepét nagy bronz köldök s e körül a bőrbe vésve 1488 évszám s négy püspöknek lomb ékitmények közé foglalt mellképe díszíti. A négy alak arcza és keze eredetileg ki volt festve.

449. Vörös bársony kötés gazdag arany himzéssel diszítve.

Előlapján, domború himzésben a magyar címer, hátlapján pedig a hármaskorona helyezett magyar korona látható. A XIX. század elejéről való. Hihetőleg egy diszoklevélnek vagy üdvözlő felíratnak volt boritéka.

450. a) Balassa János nyílt levele Don Francesco Lassohoz, Pozsonyból, 1546 február 10-ikéről, melyben a párbaíjra való kihívást elfogadja.

b) I. Ferdinánd királynak Pozsonyban 1546 márczius 3-ikán kelt oklevele, melyben a Don Francesco Lasso és Balassa János közti párbaíj megtartását megengedi.

Mindkét nyomtatvány abból a czélból készült, hogy nyilvános épületek kapuin kiragasztassék, válaszul Lassónak Balassa János ellen a pozsonyi országház négy kapujára kiragasztott kihívására. A párbaíj eredeti oka az volt, hogy a spanyol Lasso a magyarokat gyalázta. (A br. Balassa-család levéltárából).

451. I. Ferdinánd király 1527 június 29-én Bécsben kelt oklevelével János királyt bitorlónak nyilvánítja.

Nyomtatott kiáltvány.

452. I. Ferdinánd király 1529 február 19-én Bécsben kelt és az alsó-ausztriai rendekhez intézett német oklevelével János király pénzeit érvénytelennek nyilvánítja.

Pecséttel és aláírásokkal ellátott nyomtatott oklevél. A nyomtatványt érdekessé teszi az, hogy rajta az érvényteleneknek nyilvánított pénzek rajza is látható.

453. A bíbornoki kollégiumnak a kassai szent Erzsébet-templom részére 1483 jan. 22-én kiadott bucsúlevele.

A kezdőbetűben IV. Sixtus pápa címere látható. Az oklevélre függesztett kilencz bíbornoki pecsétnek csak bádog tokjai maradtak meg.

454. A bíbornoki kollégiumnak a lajtamenti Bruck számára Rómában 1490 április 5-én kiadott bucsúlevele.

A diszes kiállítású okirat miniatűr-szegélyének a felső jobbszegletében VIII. Incze pápa, az oldalkeretekben balról Ausztria, jobbról Bruck címerei láthatók.

455. IV. Muhamed török szultán athnáméja 1686. évből.

A szultán Erdély adóját 80,000 öreg tallérról ugyanannyi oroszlanos tallérra szállítja le. Az

atnáme finom selyemfogású keleti papirosra van írva; a fönt látható színes, szőnyegszerű diszitményben van a szultán sajátkezűleg írt elhatározása (hattiserif), közepén a szultán jegye (thugra), finom aránynyal festve. Az oklevél hosszúsága másfél méter. A hivatalos magyar fordítás az oklevél hátára van írva; a fordítás Rosnyai Dávidtól, az erdélyi fejedelmi kanczellária utolsó török deákjától származik.

456. Családi levéltár megőrzésére szolgáló vas hordó.

Ily vashordót rendszerint pénznek, kincseknek és ezzel együtt féltett fontos családi okiratoknak megőrzésére szoktak volt használni. A hordó valószínűleg a XVII. századból való és benne egy családi levéltár iratai (a Mudrány-családé) kerültek 1894-ben a Múzeumba.

Ugyanebben a teremben van elhelyezve a *Régi Magyar Könyvtár* anyaga, melynek első része az 1711. év előtt bárhol, hazánkban vagy a külföldön, magyar nyelven nyomtatott könyveket, második része pedig az 1711. év előtt Magyarországon idegen (latin, német, tót, oláh stb.) nyelven megjelenteket foglalja magában.

Ugyanitt látható *Kisfaludy Sándor* könyvtára is, melyet a Széchényi orsz. könyvtár Szentmártoni Darnay Kálmán ajándékából bír.

